

I

33/1985

***Slovenský
národopis***

*Na obálke: Kyvadlový most z r. 1772. Litografia zo zač. 19. stor. Repro R. Bunčák.
Galéria mesta Bratislavy
2. strana: Pohľad na nové sídlisko Bratislavy s časťou obce Lamač. Foto
J. Podolák 1984*

K 40. VÝROČIU OSLOBODENIA BRATISLAVY SOVIETSKOU ARMÁDOU

СОРОКАЛЕТІЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ БРАТИСЛАВЫ СОВЕТСКОЙ АРМИЕЙ

ZUM 40. JAHRESTAG DER BEFREIUNG DER STADT BRATISLAVA VON
DER SOWJETISCHEN ARMEE

THE 40th ANNIVERSARY OF LIBERATING THE TOWN BRATISLAVA BY
THE SOVIET ARMY

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krišteľ, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA

VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

K 40. VÝROČIU OSLOBODENIA
BRATISLAVY SOVIETSKOU ARMÁDOU

Úvod (Božena Filová)	5	kultúrnej a osvetovej činnosti bratislavských robotníkov v medzivojnovom období	251
Kalesný, František: K otázke historických premien a etnickej mnohorakosti spôsobu života a kultúry ľudu Bratislavy	7	Michálek, Ján: Národopisný výskum Veľkej Bratislavy na Univerzite Komenského	264
Kovačevičová, Soňa: K etnografickej charakteristike ľudových štvrtí a kolónii Bratislavy v minulosti	33	ROZHLADY	
Feglová, Viera — Salner, Peter: Sviatočné príležitosti v súčasnom mestskom prostredí (Výsledky ankety na bratislavských sídliskách)	88	Seminár Subkomisie pre spoločenské vzťahy MKKKB (Marta Sigmundová)	266
Pišúťová, Irena: Tvorba neprofesionálneho bratislavského maliara Gabriela Ballaya	116	Zasadanie Subkomisie pre ľudové stavitelstvo a sídla MKKKB (Juraj Podoba)	269
Dzvoníková, Alena: Súčasná amatérska výtvarná tvorba v Bratislave	124	Výstava Ľudové umenie Lotyšskej SSR (Zuzana Štefániková)	270
Podolák, Ján: Niektoré poznatky z etnografického výskumu prímestských osád Bratislavy	136	RECENZIE A REFERÁTY	
Jakubíková, Kornélia: Rodinné obyčaje v prímestskej obci Bratislavy Devínskej Novej Vsi	151	Tamara V. Kosmina: Siŕske žitlo Podilija (Ján Botík)	272
Škovičová, Zita: Výročné obyčaje v prímestskej obci Bratislavy Devínskej Novej Vsi	165	Néprajzi szöveggyűjtemény (Olga Dangelová)	273
Paríková, Magdaléna: Obchod so zeleninou a ovocím v prímestských obciach Bratislavy	179	R. Peesch: Ornamentik der Volkskunst in Europa (Zuzana Štefániková)	276
Michálek, Ján: Súčasná ľudová prozaická tradícia v prímestskej obci Bratislavy Záhorskej Bystrici	195	J. Krzyżanowski: Szkice folklorystyczne I. (Milan Leščák)	278
Beňušková, Zuzana: K niektorým problémom národopisného výskumu Chorvátov na okolí Bratislavy	206	J. Krzyżanowski: Szkice folklorystyczne II. (Gabriela Kiliánová)	279
Chlup, Ján: Zmeny etnického povedomia v prímestskej obci Bratislavy Čunove	223	P. Rozkoš: Folklor Slovákov z rumunského Banátu (Svetozár Švehlák)	280
Urbančová, Viera: Svadba v Bratislave a na jej okolí na konci 19. stor. v materiáloch Krištofa Chorváta	236	Słoneczny koń (Danjel Kadłubiec)	282
Horváthová, Emília: Fragment slovenskej svadby v Bratislave 18. storočia	246	A. Pawlak: Folklor muzyczny Kujaw (Soňa Burlasová)	283
Šmotláková, Blažena: K dejinám		Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien, Balladen; P. Farwick — O. Holzappel: Register zu DVldr. (Soňa Burlasová)	285
		B. N. Putilov: Mif — obriad — pesňa Novej Gvinei (Eva Krekovičová)	286
		B. N. Putilov: Geroičeskij epos černo-gorcev (Milan Leščák)	288
		R. Andorka: A magyar községek társadalmának átalakulása (Marta Sigmundová)	288
		Lebzeiten (Jaromír Jech)	290
		G. V. Žirnova: Brak i svadba ruských gorožan v prošlom i nastojaščem (Peter Salner)	292
		Z. Ujváry: Játék és maszka I.—III. (Marta Sigmundová)	293
		A. Björnsson: Icelandic Feasts and Holidays (Jaroslav Čukan)	295

СОДЕРЖАНИЕ

СОРОКАЛЕТИЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ БРАТИСЛАВЫ СОВЕТСКОЙ АРМИЕЙ

Введение (Божена Филова)	5
Калесни, Франтишек: К вопросу исторических перемен и этнического многообразия быта и культуры народа Братиславы	7
Ковачевичова, Соня: К этнографической характеристике народных кварталов и колоний Братиславы в прошлом	33
Феглова, Вера — Салнер, Петер: Случаи для празднования в современной городской среде (Результаты анкеты, распространенной в братиславских микрорайонах)	88
Пишутова, Ирена: Творчество непрофессионального братиславского художника Габриела Баллая	116
Дзвоникова, Алена: Современное любительское изобразительное творчество в Братиславе	124
Подолак, Ян: Некоторые данные этнографических исследований пригородных поселков Братиславы	136
Якубикова, Корнелия: Семейные обычаи пригородной деревни Братиславы Девинска-Нова-Вес	151
Шковьерова, Зита: Календарные обычаи в пригородном селе Батиславы Девинска-Нова-Вес	165
Парикова, Магдалена: Торговля ово-	

INHALT

ZUM 40. JAHRESTAG DER BEFREIUNG DER STADT BRATISLAVA VON DER SOWJETISCHEN ARMEE

Einleitung (Božena Filová)	5
Kalesný, František: Zur Frage der historischen Wandlungen und der ethnischen Vielfältigkeit der Lebensweise und Kultur des Volkes von Bratislava	7
Kovačevićová, Soňa: Zu ethnographischen Charakteristiken des Volksvierteln und Kolonien Bratislavas in der Vergangenheit	33
Feglová, Viera — Salner, Peter: Die festlichen Anlässe in der gegenwärtigen städtischen Umwelt (Ergebnisse einer Enquete in den Wohnsiedlungen der Stadt Bratislava)	88

щами и фруктами в пригородных деревнях Братиславы	179
Михалец, Ян: Современная народная прозаическая традиция в пригородном поселке Братиславы — Загорска Бистрица	195
Бенюшкова, Зузана: К некоторым проблемам этнографического исследования хорват вблизи Братиславы	206
Хлуп, Ян: Изменения этнического сознания в пригородной деревне Братиславы-Чуново	223
Урбанцова, Вера: Свадьба в Братиславе и в ее окрестностях в конце 19 века в материялах Криштофа Хорвата	236
Хорватова, Эмилия: Фрагмент словацкой свадьбы в Братиславе 18-го века	246
Шмотлакова, Блажена: К истории культурной и просветительной деятельности братиславских рабочих в период между двумя войнами	251
Михалец, Ян: Этнографическое исследование Большой Братиславы на Университете Я. А. Коменского	264

ОБЗОРЫ

Семинар субкомиссии по общественным отношениям (Марта Сигмундова)	266
Заседание субкомиссии по народной архитектуре и жилищам (Юрай Подоба)	269
Выставка Народное искусство Лотышской ССР (Зузана Штефаникова)	270

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

Pišútová, Irena: Das Schaffen des nichtprofessionellen Malers Gabriel Ballay von Bratislava	116
Dzvoniková, Alena: Das gegenwärtige Liebhaber-Kunstschaffen in Bratislava	124
Podolák, Ján: Einige Erkenntnisse aus der ethnographischen Erforschung der Stadtrandsiedlungen Bratislavas	136
Jakubíková, Kornélia: Die Familienbräuche in der Stadtrandgemeinde Bratislavas Devínska Nová Ves	151
Škovierová, Zita: Die Jahresbräuche in der Stadtrandgemeinde Bratislavas Devínska Nová Ves	165
Paríková, Magdaléna: Der Handel mit Gemüse und Obst in den Stadtrandgemeinden Bratislavas	179
Michálek, Ján: Die gegenwärtige volkstümliche Prosatradition in der Stadtrandgemeinde Bratislavas Záhoriská Bystrica	195

Beňušková, Zuzana: Zu einigen Problemen der ethnographischen Erforschung der Kroaten in der Umgebung der Stadt Bratislava	206
Chlup, Ján: Die Veränderungen des ethnischen Bewusstseins in der Bratislavaer Stadtrandgemeinde Čunovo	223
Urbanová, Viera: Die Hochzeitsbräuche in der Stadt Bratislava und ihrer Umgebung am Ende des 19. Jahrhunderts in den Werken Krištof Chorváts	236
Horváthová, Emília: Ein Fragment der slowakischen Hochzeit in Bratislava aus dem 18. Jahrhundert	246
Šmotlaková, Blažena: Zur Geschichte der Kultur- und Aufklärungstätigkeit der Bratislavaer Arbeiter in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen	251

CONTENTS

THE 40th ANNIVERSARY OF LIBERATING THE TOWN BRATISLAVA BY THE SOVIET ARMY

Introduction (Božena Filová)	5
Kalesný, František: To the question of historical changes and ethnic diversity of the way of life and culture of the people in Bratislava	7
Kovačevičová, Soňa: On the ethnographic characteristics of the people's quarters and colonies of Bratislava in the past	33
Feglová, Viera — Salner, Peter: Festive occasions in the recent town environment (The results of an inquiry in the housing quarters of Bratislava)	88
Pišútová, Irena: The creation of a non-professional Bratislava painter Gabriel Ballay	116
Dzvoníková, Alena: The recent amateur creative art in Bratislava	124
Podolák, Ján: Some knowledge from the ethnographical investigation of the suburban communities of Bratislava	136
Jakubíková, Kornélia: The family customs in the suburban community of Bratislava in Devínska Nová Ves	151
Škovierová, Zita: Annual customs in the suburban community of Bratislava in Devínska Nová Ves	165
Paríková, Magdaléna: Trading with vegetables and fruits in the suburban communities of Bratislava	179
Michálek, Ján: The present folk	

Michálek, Ján: Die ethnographische Erforschung der Stadt Bratislava an der Universität Komenskýs	264
--	-----

RUNDSCHAU

Seminar der Subkommission für gesellschaftliche Beziehungen der IKKKB (Marta Sigmundová)	266
Tagung der Subkommission für die Volksbaukunst und Siedlungen der IKKKB (Juraj Podoba)	269
Die Ausstellung „Die Volkskunst der Lettseten SSR“ (Zuzana Štefániková)	270

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

prosaic tradition in the suburban community of Bratislava in Záhorská Bystrica	195
Beňušková, Zuzana: On some problems of the ethnographic investigation of Croats in the surroundings of Bratislava	206
Chlup, Ján: The changes of ethnic consciousness in the suburban community of Bratislava in Čunovo	223
Urbanová, Viera: Wedding in Bratislava and in its surroundings at the end of the 19 th century described in the documents of Krištof Chorvát	236
Horváthová, Emília: A fragment of the Slovak wedding in Bratislava in the 18 th century	246
Šmotlaková, Blažena: On the history of the cultural and educational activity of Bratislava workers in the inter-war period	251
Michálek, Ján: Ethnographic investigation of Great Bratislava at the University of Comenius	264

COMMENTARY

Seminar of the Subcommission for Social Relations of IKKKB (Marta Sigmundová)	266
The Session of the Subcommission for Folk Architecture and Settlements of IKKKB (Juraj Podoba)	269
Exposition called Folk Art of the Latvian Soviet Socialist Republic (Zuzana Štefániková)	270

BOOKREVIEWS AND REPORTS

SVIATOČNÉ PRÍLEŽITOSTI V SÚČASNOM MESTSKOM PROSTREDÍ

(Výsledky ankety na bratislavských sídliskách)

VIERA FEGLOVÁ, PETER SALNER

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Etnografická veda, ktorá má široké pole predmetného bádania, sa v posledných rokoch intenzívnejšie orientuje na výskum súčasných kultúrnych vzorov širokých mas a snaží sa ich objasniť a vysvetliť na pozadí ich historických a spoločensko-ekonomických daností. Jednou z nosných etnografických tém výskumu sa ukázala obradová kultúra, navonok sa prejavujúca obyčajovými tradíciami. Symbolika obyčajových prejavov sa totiž javí ako jeden z najstabilnejších integračných elementov kultúrnych tradícií. V nej sú zašifrované normy, vzájomné komunikačné väzby, etické a morálne postoje i vnútorný mechanizmus organizácie spoločenstva, skupiny či rodiny.

Slovenská etnografia venovala problematike obyčajových tradícií značnú pozornosť. V súlade so svojou orientáciou sa zameriava viac-menej výlučne na tradičné a súčasné dedinské prostredie. Až na okrajové prípady (z hľadiska problémov a orientácie bádateľov) nebola vôbec skúmaná podstatná časť slovenskej populácie, teda obyvatelia malých či väčších miest.¹ Pritom v teoretických aj materiálových príspevkoch z vidieckeho prostredia, venovaných rôznym tematickým okruhom, sa neraz

stretávame s hypotézami i konkrétnymi údajmi, z ktorých jednoznačne vyplýva mnohostranné pôsobenie mestského prostredia, mestského spôsobu života na tradičné formy roľníckej kultúry nielen v súčasnosti, ale i v historickej retrospektíve jej vývinu.²

Už i povrchná analýza demografických faktorov jasne ukazuje, že nejde o jednostranný a jednosmerný proces. Podstatná časť prírastku mestského obyvateľstva je výsledkom migračných procesov. Tento fakt má všeobecný charakter, týka sa teda i Bratislavy ako kultúrno-ekonomického centra Slovenska. V bratislavskom prostredí prevládajú migranti z vidieka, najmä z obcí v blízkom okolí. Len menšiu časť predstavujú prisťahovalci z iných miest a veľkomiest.³ Noví obyvatelia si zo svojho rodiska prinášajú tradície, ktoré v novom prostredí a v nových podmienkach ďalej rozvíjajú, prispôbujú alebo opúšťajú, pretože stratili svoje opodstatnenie a význam.⁴ Viacnásobné prerušovanie kontinuity vývoja kultúry a spôsobu života v dôsledku zmien v zložení obyvateľstva v Bratislave potvrdzuje nevyhnutnosť sústrediť sa na spoznanie súčasného stavu kultúrnych tradícií, presnejšie obyčajových preja-

vov, ktoré sa stáročia kryštalizovali tak vo vidieckom ako i mestskom prostredí a tvoria základnú os, okolo ktorej sa formuje i súčasná mestská obradovosť.

Orientácia na analýzu kultúry a spôsobu života mestského obyvateľstva predpokladá od etnografov značné rozšírenie výskumných metodických postupov, dôsledné zhodnotenie výsledkov iných vedných disciplín — sociológie, demografie, sociálnej psychológie a histórie.

Charakteristické znaky mesta, akými sú napr. veľkosť územia, hustota a heterogénnosť obyvateľstva, jeho sociálna i profesionálna rozvrstvenosť vyžadujú od bádateľov použitie predovšetkým kvantitatívnych metód práce, základ ktorých tvorí dotazníkový výskum, odlišne postavený, postupne sledovaný cieľ výskumu, rozdelený do niekoľkých etáp. Počiatočná fáza bádania, ktorej výsledky ďalej analyzujeme, mala predovšetkým overiť zvolený postup práce a podať základné údaje charakterizujúce obradovú kultúru v mestskom prostredí Bratislavy. Ciele výskumu sú totožné s vymedzením čiastkovej témy *Vzťah tradičných, voľne vznikajúcich a inštitucionalizovaných foriem v súčasnej štruktúre obyčajov a sviatočných príležitostí*:

a) Získať poznatky o aktívne žijúcich prvkoch obyčajovej tradície, o miere plnenia, či neplnenia aktuálnych spoločenských funkcií a ich úlohe pri formovaní systému hodnôt vo vedomí dnešných rodín, kolektívov a jednotlivcov;

b) na základe obrazu kultúrneho kalendára poukázať, ktorým novým situáciám a príležitostiam prikladajú rôzne sociálne skupiny takú úlohu, že im spontánne pridávajú slávnostnú spoločenskú podobu;

c) poukázať na úlohu a funkcie inštitucionálne organizovaných slávností v kultúrnom systéme a či ich súčasnej podoby odzrkadľujú ich ideový význam aj v kolektívnom vedomí.

V príspevku analyzujeme predbežné výsledky ankety realizovanej vo viacerých bratislavských sídliskách — Petržalka, Karlova Ves, Dúbravka, Medzi jarkami, Februárového víťazstva, ktoré ležia v rôznych častiach mesta, vznikali v rôznych časových úsekoch a v mnohom sa odlišujú aj zložením obyvateľstva. Podstatná časť údajov pochádza z *Dotazníka na výskum obyčajov v Bratislave*, ktoré sme doplnili poznatkami z predchádzajúcich výskumov v centre mesta (obvod Bratislava I), z priameho pozorovania a z autopsie.

Dotazník obsahoval základné údaje demografického charakteru o respondentovi a jeho manželskom partnerovi — vek, vzdelanie, povolanie, rodisko, rok príchodu do Bratislavy, rok a miesto sobáša, počet a vek detí žijúcich v spoločnej domácnosti. Údaje sa vzťahujú na 230 rodín a 444 osôb. Pri hľadaní vhodného spôsobu odovzdania dotazníka respondentovi sa ukázala ako najvhodnejšia forma osobné odovzdanie a neskôr v dohovorenom termíne aj prevzatie vyplnených dotazníkov. Osobný kontakt viacerých etnografov a folkloristov, ktorí sa akcie zúčastnili, viedol k nečakane vysokej návratnosti úplne vyplnených dotazníkov. Získali sme údaje zo 60 % navštívených rodín.⁵ Problém zostavenia reprezentatívnej vzorky, ktorá má objektívne odrážať skladbu mestského prostredia a zároveň zamedziť možnosť náhodného výberu, sklzuje do subjektivity a nepresnosti, sme riešili nasledovne. Dotazníky sa odovzdávali na jednotlivých sídliskách v ucelených sídelných jednotkách — bloky, ulice, domy, v ktorých výskumník navštívil všetky domácnosti. V tomto prostredí sa realizuje väčšina noriem, vzájomných vzťahov a kontaktov rodinného a spoločenského života.⁶ Rozdiely sa prejavovali len v kvantitatívnej rovine alebo boli logicky vysvetliteľné napr. rôznym vekovým zložením respondentov a ich detí. Aby uvedené fak-

ty nezostali len v rovine hypotézy, v jednotlivých tabuľkách okrem celkových výsledkov uvádzame osobitne aj údaje z Petržalky a ostatných sídlisk na ľavom brehu Dunaja. V komentároch ich odlišujeme len v prípade, ak sú rozdiely výraznejšie a významnejšie.

V použitej vzorke sa výraznejšie rozdiely prejavili predovšetkým vo vekových kategóriách respondentov. V Petržalke prevládajú príslušníci najmladšej generácie do 35 rokov, predstavujú tri štvrtiny vzorky tohto sídliska, ktoré sa buduje od konca sedemdesiatych rokov. Počet osôb v ďalších vekových kategóriách výrazne klesá. Naproti tomu v ostatných bratislavských sídliskách, ktoré vznikali v priebehu šesťdesiatych až sedemdesiatych rokov (ul. Februárového víťazstva na začiatku šesťdesiatych, Karlova Ves a Dúbravka začiatkom sedemdesiatych rokov, Medzi jarkami začiatkom sedemdesiatych rokov) prevažujú obyvatelia v strednom veku od 36 do 55 rokov. Určité rozdiely sa prejavujú aj v dĺžke pobytu v Bratislave. Kým na bratislavských sídliskách na ľavom brehu Dunaja sú najpočetnejšou skupinou migranti žijúci v meste viac ako 20 rokov, na najmladšom sídlisku v Petržalke zas bratislavskí rodáci, teda prvá generácia potomkov týchto prisťahovalcov. Ostatné charakteristiky, ako vzdelanie, rodisko (dedina-mesto), kraj, z ktorého sa prisťahovali, nepoukazujú na výraznejšie rozdiely. Podľa veľkosti rodiska nadpočetnú väčšinu tvoria migranti z dedín Západoslovenského kraja. Aj zloženie obyvateľstva podľa vzdelania zodpovedá charakteru Bratislavy ako významného administratívno-politického centra. Zastúpenie zamestnancov vzrastá úmerne s politickým významom mesta. Klesá podiel robotníctva, ktoré i keď tvorí najpočetnejšiu, predsa len nie väčšinovú zložku obyvateľstva.⁷ Nadpolovičná väčšina respondentov, pričom je potrebné podotknúť, že sa neprejavujú výraznejšie rozdiely podľa

pohlavia, dosiahla vyšší stupeň ukončeného vzdelania. Do tejto kategórie sme zaradili úplné stredoškolské a vysokoškolské vzdelanie.

Výskum orientovaný na rodinné jednotky v mestských sídliskách Bratislavy nám prvou analytickou sondou dovolil odpovedať na otázku, aký obsah a význam majú jednotlivé sviatočné príležitosti v našom živote, ako ich slávime a ktorým významným dňom pripisujeme dôležitosť a dokážeme ich ozvláštniť slávnostným rúchom. Celková výpoveď teda smeruje k analýze odrazu spoločenského života rodiny a jeho významu pre život mestského obyvateľstva. Prvá časť dotazníka je orientovaná na výskum frekvencie obyčajových prvkov v repertoári tak tradičných, ako aj nových sviatočných príležitostí kalendárneho cyklu.

Z predvianočného obdobia sme sa zamerali najmä na analýzu otázky konvencionalizovaného obdarovania detí na Mikuláša (6. 12.). Mikulášske obchôdzky a obdarovávanie detí nemajú na Slovensku dlhú tradíciu. Až v 18. stor. začali prenikať do mestskej kultúry z nemeckého kultúrneho prostredia, ktoré akcentovalo najmä ich cirkevný motív. V dedinskom prostredí sa postupne presadzovali od konca 19. stor.⁸ Ešte v povojnovom období (po roku 1945) boli obchôdzky trvalou súčasťou mestského obyčajového repertoáru takmer v nezmenenej forme. Masky Mikuláša, často i čerta predstavovali otcovia rodín, ktorí sa zväčša v tejto funkcii každoročne striedali podľa bytov. Inou formou bola obchôdzka Mikuláša, ktorého predstavoval jeden z otcov viacerých známych rodín, ktorých deti sa stretávali v jednom byte. Obdarovaniu detí predchádzala výpoveď o ich správaní a často i preskúšanie z modlitby. Bolo to pochopiteľné, veď v tomto období bolo náboženstvo povinným predmetom v škole. Od polovice päťdesiatych rokov vplyvom školskej výchovy, ideologických

masovokomunikačných prostriedkov sa postupne táto príležitosť presunula do repertoáru školských zariadení. Pod vplyvom sovietskych tradícií a ruských rozprávkových bytostí premenovali a obsahovo zmenili túto detskú sviatočnú príležitosť na posedenie s Dedom Mrázom. Od šesťdesiatych rokov postupne jednotlivé podniky prebrali túto akciu do svojich rúk a každoročne i s maskami realizujú posedenie s deťmi svojich zamestnancov. V priebehu tohto vývoja sa prirodzene zmenila i obsahová a ideová náplň detských výpovedí. Modlitby nahradili znalosti či už z poetického alebo spevného repertoáru. Zaujímavosťou však zostáva, že napriek inštitucionálnemu záujmu podnikov o túto príležitosť a jej často priam príkladnému realizovaniu, zostáva trvalou súčasťou i rodinného repertoáru slávnostných príležitostí. Uchováva a precizuje si i formálnu a obsahovú stránku. Takmer stopercentná kladná odpoveď dáva tušiť, že v rodičovsko-pedagogickom myslení zohráva stále dôležitú úlohu. Rozdiel tu však predsa je. Najdôležitejšiu úlohu pri tejto príležitosti zohráva obdarovanie, ktoré si udržuje a neustále precizuje akoby rozprávkovú neskutočnú atmosféru. Dary, drobné balíčky so sladkosťami rodičia tajne ukladajú do deťmi vopred starostlivo vyčistenej topánky (61,3 %) alebo do okna (23,9 %). Častá je kombinácia oboch foriem. Napriek tomu, že väčšie deti vedia, že darčeky pochádzajú od rodičov, sa zachováva forma obdarovania akoby neskutočnou bytosťou a nezáleží, či ju rodičia nazývajú Mikulášom a či Dedom Mrázom. V 39 prípadoch (čo znamená 17 %) má obdarovanie zložitejšiu formu a náročnejšiu prípravu. Darčeky prináša maskovaný Mikuláš či Dedo Mráz. Len ojedinele sa vyskytuje spolupráca viacerých rodín v rámci celého domu, skôr je to záležitosť prípravy viacerých spriatelovaných rodín. Takýto spôsob je odrazom medziľudských vzťahov a podnetom

k ich upevneniu medzi jednotlivými členmi spriatelovaných rodín. Pritom, ako ukázal dotazník, záujem o takto ozvláštnené osobné odovzdávanie darčiekov, kde sa i dieťa musí prejavíť svojimi znalosťami z oblasti spevu a recitácie a pedagogický dosah, ktorý sa docieli informovaním sa maskovaného Mikuláša — Deda Mráza na prospech v škole a chovanie detí, je oveľa vyšší. Uprednostnilo by ho viac ako 70 % rodín. Uvedená disproporcija dokumentuje nízky stupeň rozvinutosti nielen susedských vzťahov, ale aj snahy invenčne a organizačne zvládnuť pre deti dôležitú situáciu.

Už prvé otázky ukázali, že v meste sa výrazne prejavuje potreba sviatočného ozvláštnenia života, ktorý má v súčasnom mestskom prostredí stabilizovaný rytmus. Potvrdilo sa, že tradičné príležitosti akejkoľvek ideologickej proveniencie majú predpoklady takéhoto ozvláštnenia, ak majú adekvátny súčasný obsah. Zároveň sa ukázalo, že v mestských podmienkach, a to rovnako na sídliskách ako aj v centre mesta, sa obyčajové prejavy viažu predovšetkým s rodinou a len vo veľmi nízkej miere s inými skupinami obyvateľstva.

Výrazne to dokumentujú aj najdôležitejšie, z hľadiska prípravy, prežívania a tradície prepracované vianočné sviatky. Zatiaľ čo v dedinskom prostredí ich dodnes sprevádza celý rad noriem obmedzujúcich styk mimo rodiny, v mestskom prostredí fungovali len niektoré z nich v rámci noriem slušnosti.

V meste bol práve Štedrý deň vyhradený na slávnostnú rozlúčku mužskej časti obyvateľstva, ktorou sa symbolicky na sviatočný čas prerušujú styky s inými skupinami obyvateľstva. Údaje z predvojnového i povojnového obdobia dokumentujú stretanie sa známych i priateľov v kluboch, kaviarňach, pri spoločenských hrách. Podobne i v súčasnosti sme svedkami pripravovania slávnostných posedení v pracovných

kolektívach. Mestská vianočná obradovosť mala vždy odlišnú obsahovú a významovú náplň obyčajových prejavov, ako to bolo v dedinskom prostredí, kde prevažovali v repertoári prosperitno-magické obyčajové prvky. Mestský spôsob života, odlišné zamestnanie i spoločenský štýl predurčil pre túto príležitosť odlišný repertoár prvkov, ale i spoločenskú atmosféru vianočných sviatkov. Je len prirodzené, že tisícročie oficiálneho pôsobenia cirkvi sa na prvý pohľad oveľa intenzívnejšie prejavilo v obradovosti mesta. Vládli tu iné normy i deľba povinností ako v dedinskom prostredí. Cirkevná motivácia sviatočnosti stála v popredí ešte dlho po roku 1945, i keď sa neprejavovala navonok tak okato ako na vidieku. Estetické a emocionálne dotvorenie atmosféry výnimočnosti týchto sviatkov, ktorých vrchol tvorilo obdarovanie, stálo v popredí. Veď i dominantný znak Vianoc — vianočný stromček — sa v 18. stor. z nemeckého kultúrneho prostredia udomácnil najprv v mestskej kultúre a až koncom 19. stor. prenikol do ľudovej kultúry vidieka. V mestskom prostredí sa mu hneď venovala pozornosť ako estetickému symbolu, ktorý sa ozdoboval podľa dobových predstáv. Aj jedálny lístok mal v dedinskom prostredí svoju predpísanú zákonitosť. Jednotlivé pôstne, predovšetkým cestovinové a strukovinové jedlá boli dôležitými rituálnymi predmetmi v štedrovečernej obradovosti. V mestskom prostredí, ako nám to dokazujú dobové záznamy od konca 19. stor., ryba bola hlavným pôstnym štedrovečerným jedlom v šľachtických i meštianskych domoch. Prakticky až prílivom slovenského obyvateľstva do Bratislavy po roku 1919 sa do jedálneho lístka postupne dostávali jedlá, ktoré si rodiny doniesli ako tradície zo svojho rodiska. Rozhodujúcim činiteľom bola konfesijná príslušnosť jednotlivých rodín, ktorá predurčovala i pravidlá výberu jedál. Umenie prípravy jedál bolo

v mestskom prostredí oveľa rozvinutejšie ako v dedinskom, veď väčšina žien-manželiek nepracovala a starala sa o domácnosť. Kuchárske knihy boli tradičným darom matky, alebo krstnej matky novomanželke. Preto prakticky v tridsiatych až štyridsiatych rokoch 20. stor. môžeme charakterizovať dva prevažujúce modely jedálnych lístkov, ktoré vychádzajú z konfesijnej príslušnosti obyvateľov:⁹

Katolíci:

1. Oblátky s medom (zriedkavo s cesnakom)
2. Polievky: rybacia, hríbová, kapustová
3. Vyprázaná ryba, zemiakový šalát
4. Koláče, zákusky
5. Ovocie

Evanjelíci:

1. Oblátky s medom (zriedkavo s cesnakom)
2. Polievka kapustová so slivkami (zväčša sa v nej varila klobása)
3. Klobása pečená, varená, zabíjačková misa s pečeným mäsom
4. Koláče, zákusky
- 4a. Opekance
5. Ovocie

Časť židovského obyvateľstva, ktoré sa prisťahovalo do Bratislavy najmä z východného Slovenska v priebehu obdobia medzi dvoma vojnami, pokiaľ akceptovala Vianoce, prijala za hlavné vianočné jedlo rybu.

Jedálny lístok i príprava jedál sa udržuje v rodinnej tradícii. V zmiešaných manželstvách (kde partneri pochádzajú z rôznych oblastí Slovenska alebo sú rôznej konfesijnej príslušnosti), v rodinách, v ktorých sa pripravovali odlišné vianočné jedlá, sa najčastejšie nadväzuje na tradície rodiny manželky, príp. sa ešte zaradi jedlo, ktoré vo vedomí manžela funguje ako neodmysliteľná súčasť vianočnej večere v rodičovskom dome (špeciálna príprava vianočnej polievky, opekancov, alebo iných cestovinových jedál). Prakticky až do šesťdesiatych rokov 20. stor ba-

dáme v obyčajovej sfére zjavné uvoľnenie konfesiou predpísaných noriem a cirkevne motivovaných úkonov. Ryba sa prestala v kolektívnom vedomí súčasníka chápať vo význame pôstneho jedla, ale chápe sa ako tradičné vianočné jedlo. I z ankety vyplýva, že hlavným jedlom takmer všetkých bratislavských rodín je ryba so zemiakovým šalátom. Oveľa väčšiu variabilitu sme zaznamenali v príprave polievok, kde prevláda najmä kapustová polievka s hriabami a sušenými slivkami. Prekvapujúci je vysoký výskyt opekancov ako jedného z chodov štedrovečernej večere. Pripravuje ich 28 % anketovaných rodín, zahŕňujúcich jednak rodákov z Bratislavy, ako i prisťahovalcov z vidieka a miest Západoslovenského a Stredoslovenského kraja.¹⁰ Mäsité jedlá, najmä vyprážené alebo pečené mäso, sú vedľa ryby súčasťou večere u 62 rodín. Len v dvoch prípadoch sú hlavným chodom večere a ryba sa vôbec nepodáva. Sviatočnosť a výnimočnosť vianočných sviatkov ako sviatkov výsostne rodinných, do ktorej patrí i špeciálne pripravované jedlo, je pravdepodobne hlavným dôvodom psychologickkej bariéry, že tieto jedlá považujú respondenti za výlučne štedrovečerné a podľa ankety ich ani v iné dni v roku nepripravujú. Neodmysliteľnou súčasťou slávnostnej atmosféry, typickej pre tento čas, boli vianočné koledy. V mestskom prostredí prakticky okrem spievania kolied, ktoré sa v rodinnom prostredí tradovali, prišla k slovu už v medzivojnovom období technika reprodukováca vianočné koledy z rádia, gramofónových platní, neskôr i magnetofónu. O nízkej spevnej aktivite, nezalosti repertoáru svedčí pomerne nízke percento rodín, v ktorých je spoločné spievanie súčasťou štedrovečernej obradovosti. Polovica respondentov považuje tento prvok za dôležitý a atmosféru večera dotvára reprodukováaná hudobná kulisa. Viazze sa vo väčšej miere k veko-vo starším rodinám bratislavských síd-

lisk. Menej frekventovaný je ďalší charakteristický prvok — veštenie. Zábavné veštenie budúcnosti sa realizuje najmä podľa sviečky, rozkrojením jablka alebo pomocou orecha. I zbežný pohľad do príslušnej tabuľky nám ukazuje, že sme svedkami renesancie ozvláštnenia večera pomocou tradičných prvkov najmä u najmladšej generácie rodín.

Samostatnú otázku sme venovali zisteniu, do akej miery a v akom význame funguje v povedomí mestského bratislavského prostredia polnočná omša ako súčasť štedrovečernej obradovosti. V súčasnosti ju takmer 71 % respondentov nevníma a neakceptuje ako prvok obradový a z ostatných dáva väčšina prednosť názoru, že je estetickým zážitkom alebo spoločenským stretnutím s inými skupinami obyvateľstva.

Po obsahovej stránke je dôležitá skutočnosť, že Vianoce dnešné mestské generácie chápu ako sviatky rodinného pokoja a mieru, ako príležitosť vyriešiť prípadné konflikty a upevniť kontakty so širším príbuzenstvom. Zdôrazňovanú súdržnosť a spolupatričnosť demonštrujú obdarovaním a vzájomnými návštevami. Zatiaľ čo Štedrý večer je intímnou rodinnou udalosťou (výnimku predstavujú len príslušníci najbližšej rodiny), druhý vianočný sviatok (Štefan, 26. XII.) je vyhradený pre širšie príbuzenstvo. Väčšiu intenzitu prirodzene badáme na sídlisku v Petržalke, ktorej obyvatelia majú viac príbuzných v Bratislave a môžu realizovať spoločný obed či večeru so svojimi najbližšími. Medzi súrodencami často existuje každoročné striedanie sa pri spoločnom trávení Štedrého večera so svojimi oddelene žijúcimi rodičmi. Reciprocita sa prejavuje v ďalších vianočných dňoch.

Celé vianočno-novoročné obdobie sa podobne ako vo vidieckom prostredí nerozlučne spája s vinšovaním, želaním úspechov a zdravia v nadchádzajúcom roku. Aj odpovede na túto otázku ilustrujú aktívne a takmer výlučne zame-

ranie na rodinu a príbuzenstvo. Zároveň sa potvrdila hypotéza, že teritoriálny faktor (susedstvo) má v mestskom prostredí výrazne selektívny charakter alebo časovo ohraničené trvanie.¹¹ Spolužitie predovšetkým v prvých fázach nezohráva dôležitú funkciu a do veľkej miery závisí od veľkosti domu (t. j. počtu rodín v ňom bývajúcich). V menších domoch sa oveľa rýchlejšie nadväzujú kontakty prirodzeným častejším stretávaním ako vo vežových domoch s mnohými desiatkami bytov. Z hľadiska štatistického priemeru sa tento fakt v obyčajovej sfére premieta tým, že len jeden zo siedmich respondentov nadviazal užšie susedské kontakty, ktoré vedome demonštruje aj vinšovaním. Ostatní sa obmedzujú len na vinšovanie pri náhodných nezáväzných stretnutiach. Zaujímavosťou azda pre etnografov bude výsledok, že 17,4 % respondentov používa veršované vinše. Ďalší výskum ukáže, či nejakým spôsobom nadväzujú na tradičné ľudové vinše a ich motívy, alebo sú amatérskym veršovaným výtvorom.

Povianočné obdobie (od 26. XII.) bolo v mestskom prostredí vyhradené spoločenským podujatiam, z ktorých najdôležitejšie boli plesy vrcholiace vo fašiangovom období. Veď už koniec roka, Silvester, bol charakteristický združujúcou atmosférou kolektívnej radosti a zábavy. Bol príležitosťou na stretnutie viacerých spriatelených rodín. Sídliškovoé obyvateľstvo však skôr charakterizuje spoločenská izolovanosť, ktorá sa prejavuje aj v trávení posledného dňa v roku. Nadpočetná väčšina respondentov slávila posledného Silvestra doma, a to buď sami (47 %) alebo s rodinou a príbuznými. Malá časť s pozvanými hosťami z radov priateľov. Neutrálne prostredie, vyžadujúce určitú osobnú aktivitu, uprednostnilo len 11,7 % respondentov, ktorí strávili tento čas v zábavnom podniku v Bratislave alebo v horskom stredisku. V rámci vzorky sa neprejavujú prakticky žiadne rozdiely medzi obyva-

teľmi Bratislavy a Petržalky. I keď jedným z dôvodov môže byť starostlivosť o malé deti v malých rodinách a nemožnosť ich dať do opatery, predsa z inej strany tento fakt signalizuje a potvrdzuje povrchné kontakty s inými rodinami a nezaujem aktívne sa podieľať na spoločnom prežití slávnostných chvíľ. Podobná je aj situácia pri návštevách plesov, ktoré boli v minulosti vyvrcholením spoločenského života v meste, mali svoju dobovú atmosféru, odlišujúcu sa podľa usporiadateľa a sociálnej skupiny, ktorá sa jej zúčastňovala. Plesy a bály boli súčasťou života tak robotníckych, ako aj vyšších spoločenských vrstiev, Dnešná situácia je nepomerne odlišná. Viac ako 70 % respondentov ankety navštevuje plesy len náhodne, alebo sa ich dodnes ešte ani nezúčastnila. Objavuje sa otvorená otázka, čo motivuje priam okázalé odmietanie udalostí, ktoré patrili k najočakávanejším príležitostiam nielen v mestskom, ale v inej podobe i v dedinskom prostredí, kde dodnes nestratili svoje pevné miesto v repertoári cyklických spoločenských podujatí. Mnohoročná jednotvárna ponuka, finančné náklady a rôzne iné faktory determinujúce spoločenský život v meste sú príčinou klesajúceho záujmu o ne u dospelých manželských párov. Častejšie ich navštevuje mládež. Snaha organizátorov spestriť ponuku fašiangovými zábavami s obyčajovými prejavmi typickými pre dedinské prostredie (ale v minulosti i pre mesto — maškarné bály, voľby najkrajšej masky, a pod.) sa ukázala, tak sa zdá, správna. Či už podujatia v Starej sladovni, obvodných kultúrnych a spoločenských stredísk, alebo v prímestských štvrtiach Bratislavy, nadväzujúcich na svoje staršie tradície, sú dnes vyhľadávanými podujatiami. Neformálne prostredie s atraktívnym programom, koreným možnosťou výberu, priťahuje tak mládež ako i staršie vekové ročníky.¹²

Uvedomiac si skutočnosť, že dve tre-

tiny bratislavského obyvateľstva nie sú autochtónne a atmosféra veľkého mesta so svojimi špecifickými historickými, spoločenskými a ekologickými podmienkami im ešte nie je vlastná, neexistujú teda ani prípadné modelové vzory riešenia. Donedávna žili v iných podmienkach a spoločenských, ktoré tradíciou budovali a neraz sankciami utužovali integritu lokálneho spoločenstva a jeho častí. Presídlením do Bratislavy sa ocitli v prostredí založenom na iných princípoch. Anonymita a súkromie sú v popredí.¹³ Prevláda orientácia na rodinu a príbuzenstvo, ktoré v prípade prisťahovalcov ostáva najčastejšie v pôvodnom prostredí. Do pozadia je zatlačený aj teritoriálny faktor. Vzťahy sa budujú na základe príbuzenských väzieb a zhôd záujmov medzi jednotlivými členmi rodín. Preto väčšiemu záujmu sa tešia napr. spolky záhradkárov, poľovníkov, wartburgárov a z nich vyplývajúce vzťahy, než napr. plesy, či stretnutia rodákov, ale aj obmedzený charakter susedských vzťahov, ktoré sa sice pri trvalom spolužití stávajú významnejšími, ale ich selektívny charakter zostáva zachovaný.

Z ďalších tradičných výročných sviatkov sme sa zamerali na sledovanie intenzity tradičných foriem návštev na Veľkú noc. V mestskom prostredí tradičná polievačka a šibačka patrila k príležitostiam, ktoré sa obradnou formou upevňovali, znovuoživovali i demonštrovali vzájomné vzťahy, rodinné istoty a priateľské citové väzby: na rozdiel od dedinského prostredia, kde veľkonočná polievačka a šibačka patrila do repertoáru mládeže, v mestskom prostredí sa jej zúčastňovali všetky vrstvy i generácie mužského obyvateľstva. Má spoločenskou normou predpísanú obyčajovú formu. Preto hádam ani neprekvapuje, že sa jej zúčastňujú dnes už vo väčšej miere dospelí muži, ktorí predstavujú až 65,7 % vzorky. Obmedzujú sa predovšetkým na širšiu rodinu, navštevujú

príbuzných, s ktorými sa mnohokrát nemajú možnosť inokedy stretnúť. Medzi susedskými skupinami sú oveľa zriedkavejšie a predstavujú len 28,7 % vzorky. V súčasnosti najmä deti a mládež sú svojimi kontaktmi a vzťahmi (v škole, medzi priateľmi) rámcovaní teritoriálne. Zdá sa, že práve tu v prelínaní vzťahov je predpoklad zvýšeného významu teritoriálneho faktoru v dohľadnej budúcnosti.

V mestskom prostredí k tradičným oslavným príležitostiam patria narodeniny a meniny, v posledných desaťročiach presadzujúce sa aj v dedinskom prostredí. Uctenie si jubilanta v kruhu rodiny, priateľov a príprava pohostenia je vo všetkých vrstvách neodmysliteľnou súčasťou rodinného spoločenského života. Neobvyklú oblúbenosť však nadobudli tieto oslavy v zamestnaní a dokonca nie je rozdiel ani medzi pohľadávkami. Majú charakter závažnosti a neraz sa dokonca okolím vynucujú. Nadpolovičná väčšina respondentov oslavuje v zamestnaní meniny, ktoré sa chápu ako nezáväzná príležitosť k nadviazaniu a utuženiu kontaktov v mimopracovnej atmosfére. V oveľa väčšej miere oslavujú ženy svoje narodeniny na pracovisku ako muži, ktorí uprednostňujú oslavu životných jubileí. V posledných rokoch sme svedkami rozčlenených osláv narodenín detí. Anketa nepotvrdila našu domnienku o ich rozšírenosti. Len 20 % rodičov pripravuje pohostenie okrem kruhu rodiny a príbuzných osobitne i pre vrstovníkov svojich detí (tzv. detský „žúr“).

Do sféry každoročne sa opakujúcich sviatočných príležitostí patria i tie, ktoré v posledných rokoch pod vplyvom inštitucionálnej podpory pomaly prenikajú do povedomia a určitým spôsobom sa premietajú ako dôležité medzníky aj v rodinnom kruhu. Vplyvom intenzívnych osláv MDŽ na každom pracovisku postupne tento svetový sviatok venovaný úcte k žene a matke a jej poslaniu

v spoločnosti prenikol i do spoločenského života rodiny a udomáčuje sa najmä v mladšej generácii. Ešte v šesťdesiatych rokoch nášho storočia sa mu nepripisovala v rodinnom živote žiadna významnejšia úloha. V povedomí mužov, dokonca ani žien sa nechápal ako príležitosť, pri ktorej by sa mal zmysel sviatku symbolicky vyjadriť. Hoci dnes je vo väčšine prípadov (t. j. 63,5 %) vyjadrený darovanou kyticou alebo bonboniérkou, sme svedkami, že nová generácia, grupujúca sa z najmladších rodičovských párov, MDŽ chápe ako príležitosť k domácej oslave. Dôkazom zložitého procesu, v ktorom si určitý nový medzník hľadá svoj výraz a formu, je i posielanie pohľadníc pri príležitosti MDŽ matkám, sestram, príbuzným a známym. Práve tento prvok, na ktorý kladne odpovedalo takmer 41 % respondentov dáva tušiť, že v budúcnosti mu bude patriť významné miesto v sviatočnom kalendári, rytmizujúcom rodinný a spoločenský život.

Osobitnou kapitolou novej vrstvy slávností je ozvláštnenie, ktoré by malo sprevádzať štátne sviatky a slávnosti, usporiadané pri výročiach významných udalostí našich novodobých dejín. Z hľadiska bohatosti tradícií sme sa zamerali na sledovanie osláv Sviatku práce (1. máj), ktorý má v našej vlasti dlhodobú a kľukatú cestu vývinu. Vysoko humánna motivácia a symbolika prvomájových osláv prenikla do povedomia všetkých vrstiev spoločnosti. Účasť na manifestácii je najokázalejším kolektívnym prejavom, v ktorom sa premieta symbolika ideológie našej spoločnosti, má v mnohých rodinách spontánny charakter. Ilustruje to skutočnosť, že viac ako tri štvrtiny respondentov vodi (resp. vodila, kým boli malé) svoje deti do sprievodu. Posledné roky sme svedkami, že okrem manifestácie nie je dostatok príležitostí prežiť tento deň tak, ako si zmysel sviatku zaslúži. Celomestská veselica, usporadúvaná roky na Petr-

žalskom brehu Dunaja, nie je adekvátnou ponukou pre 400 000 obyvateľov. Oveľa viac príležitostí na slávnostné strávenie prvomájového popoludnia mali obyvatelia nášho mesta ešte v nedávnej minulosti. Tradície prvomájových osláv v robotníckych kolóniách Bratislavy sa v päťdesiatych až šesťdesiatych rokoch rýchlo rozšírili do celého mesta.¹⁴ Takmer všetky centrálna mesta mesta ponúkali iný program: veselice, koncerty, divadelné predstavenia pre deti, spoločenské posedenia, a pod. Takýmito vítanými, na prvý pohľad nenáročnými formami prispeli i mnohé podniky a u starších respondentov sa vyvinulo povedomie osláv 1. mája v kruhu spolupracovníkov, ktoré, ako vidno z dotazníka, je u mladších veľmi zriedkavé. Reakciou na nedostatočné možnosti je opäť ulita rodiny. Hoci viac ako tretina respondentov trávi prvomájové popoludnie na veselici, podstatná časť zostáva v kruhu rodiny. Medzi návštevníkmi prevažujú najmä obyvatelia Petržalky a tí, ktorí nežijú dlho v Bratislave. Centralizácia všetkých podujatí do Petržalky sa zdá byť nie veľmi vydarená, čo dokumentujú i nasledujúce údaje. Absolútna väčšina, t. j. 67,4 % respondentov využíva voľný čas v prvomájové popoludnie so svojou rodinou inde. Možno teda konštatovať, že je tu nevyužitá príležitosť zdravo orientovať už existujúce povedomie.

Zaujímavé poznatky priniesli i odpovede na otázku sledujúcu obľúbenosť a navštevovanosť najväčších zábavných a oddychových masových podujatí, organizovaných pri štátnych sviatkoch a iných príležitostiach. Z odpovedí vyplýva, že najväčší záujem je o prvomájovú veselicu. O spojení s touto sviatočnou príležitosťou v povedomí obyvateľov hovorí fakt, že veselicu, organizovanú na rovnakom mieste o týždeň neskôr (9. mája), navštevuje podstatne menej návštevníkov. Z ďalších podujatí, pripravovaných politickými inštitúciami, má

väčši ohlas medzi Bratislavčanmi len Partizánska vatra pri príležitosti SNP. Prostredie v prírode dáva návštevníkom možnosť tak rekreačného ako aj spoločenského využitia s bohatým mnohovrstvovým programom. Na okraji záujmu stojí napr. podujatie organizované pre deti pri príležitosti MDD na Kačine. Veľkému záujmu sa v posledných rokoch tešia dostihové preteky v Starom háji, ktoré svojou skladbou a ponukou zábavy a občerstvenia vyhovujú všetkým generáciám rodiny a sú vítaným spestrením nedeľného popoludnia. Na rozdiel od iných športových podujatí (napr futbalu) sa ich totiž zúčastňujú celé rodiny, teda i manželky, menšie aj väčšie deti.

Dobrú estetickú i obsahovú úroveň dožinkových slávností v Rusovciach i v okolí Bratislavy dokumentuje pomerne vysoké percento návštevníkov z radov bratislavského obyvateľstva.

Analýza odpovedí podľa jednotlivých sídlisk ukázala zaujímavú, hoci logickú skutočnosť. Rozhodujúcim kritériom návštevy toho-ktorého podujatia neraz nie je obsah, ale dostupnosť miesta konania. Preto nachádzame obyvateľov Petržalky oveľa častejšie na zábavách v lunaparku, na dostihoch v Starom háji či Mierových slávnostiach v Rusovciach. Obyvatelia bratislavských sídlisk sú zasa častejšími návštevníkmi osláv MDD na Kačine, pri Partizánskej vatre a vinobraní na okolí Bratislavy. Posledná spomínaná príležitosť však býva v oveľa väčšej miere navštevovaná vekove staršími respondentmi.

Do novej vrstvy obyčajových príležitostí možno zaradiť Medzinárodný deň detí. Pod vplyvom školy, ktorá organizovaním detských karnevalov, sprievodov masiek v minulosti (dnes chýbajú) vtlačila túto príležitosť do povedomia detí, preniká postupne aj do prostredia rodiny. Rodičia obdarovávaním detí alebo návštevou kultúrneho podujatia ozvlášťujú tento deň i v rodinnom

kruhu. V takmer 22 % rodín sa MDD nepripisuje žiadny význam a dôležitosť.

Zloženie obyvateľstva mesta Bratislavy prináša pre etnografiu zaujímavú možnosť osvetliť intenzitu a význam vzájomných kontaktov a vplyvov medzi dedinským a mestským prostredím. Tento zložitý problém sme v prvej časti nášho výskumu obmedzili len na zistenie intenzity a charakteru návštev rodiska. Potvrdil sa náš predpoklad, že kontakty sú veľmi časté a najmä rôznorodé. Viazu sa k dôležitým príležitostiam kalendárneho cyklu, ktoré sa spájajú predovšetkým s pracovným voľnom. Vianočno-novoročné obdobie je najrozšírenejšou kalendárnou príležitosťou. Vysokú normatívnu hodnotu pripisujú tak respondenti, ako i spoločenstvo v rodisku návštevám, ktoré sa uskutočňujú na Dušičky a spájajú sa s návštevou cintorína. Majú takmer charakter povinnosti a sú sankcionované celým spoločenstvom v rodisku. Z iných príležitostí kalendárneho cyklu sa za najväznejšie udalosti považujú oslavy narodenín či jubileí rodičov a blízkych príbuzných. Takmer 30 % respondentov ich začlenilo medzi najdôležitejšie udalosti v rodine a návštevy rodiska pri týchto príležitostiach zároveň za vhodné na demonštráciu nielen citových väzieb v rámci rodiny, ale i udržiavania kontinuity s prostredím, v ktorom jedinec vyrástol. Z hľadiska globálneho pohľadu, i keď mierne prevažuje obyčajový charakter návštev, tretina odpovedí uprednostnila rekreačno-spoločenské zameranie: dokumentujú ho odpovede typu návštevy „cez dovolenky“, „cez vikendy.“

Stručné zhodnotenie dotazníkových údajov o výročných obyčajach na nových bratislavských sídliskách nám dovoľuje vysloviť niekoľko záverov. Ich hlbšiu analýzu a príčinnosť môže odhaliť len ďalší výskum orientovaný na hodnoty, obsah a význam už uvedených faktov.

1. V prostredí bratislavských sídlisk

zohrávajú najdôležitejšie kalendárne sviatky (Vianoce, Veľká noc, Dušičky) a sviatočné príležitosti významnú úlohu. Rytmizujú život jedinca i spoločnosti. Potvrdzujú neustálu psychologickú potrebu človeka upevňovať si rodinné istoty, overovať etické princípy v živote spoločnosti a miesta jedinca v ňom akoby tradíciou už vyskúšanou formou.

2. V mestskom prostredí majú významné miesto i sviatočné príležitosti, ktorým sa v tradičnom prostredí nepripisovali významné a dôležité funkcie (Mikuláš, oslavy menín a narodenín). V posledných desaťročiach sme svedkami postupného konvencionalizovania i takých príležitostí v rodine, ktoré vznikli pod vplyvom inštitucionálnej organizácie (MDŽ, 1. máj, MDD).

3. Analýza charakteru uvedených príležitostí nám do popredia vyzdvihla najmä dva fakty: všetky príležitosti majú rodinný charakter, viažu sa na rodinu ako celok alebo na jej zložky — skupiny či jednotlivcov (Mikuláš, narodeniny, meniny, MDŽ).

4. Z hľadiska sledovaného problému nám do popredia vystúpilo ďalšie zistenie, že totiž prakticky všetky príležitosti, ktoré možno v skúmanom prostredí považovať za všeobecne rozšírené, sa priamo či nepriamo spájajú s obdarovaním. Domnievame sa totiž, že obdarovanie nahrádza v súčasnom mestskom prostredí formálnu, pre mestské prostredie veľmi zložitú a prepracovanú stránku, ktorou sa vyznačovali obyčaje v tradičnom dedinskom prostredí. V pôvodnej podobe nie sú pre ňu v Bratislave predpoklady priestorové, časové ani personálne. Symboliku obyčají nahrádza zjednodušená a všetkým zrozumiteľná a pochopiteľná symbolika obdarovania. Tým možno vysvetliť nečakané stúpajúci význam Mikuláša, predvianočnú nákupnú horúčku, okruh obdarovaných na Vianoce, široké spektrum rozšírenia narodeninových a meninových osláv, priebeh MDŽ, MDD, atď.

Druhú časť dotazníka sme venovali otázkam zameraným na sledovanie výskytu a frekvencie základných obyčajových prejavov sprevádzajúcich rodinné obrady — narodenie a svadbu.

Z problematiky narodenia sa hlavný záujem sústredil na spoločenské aspekty krstu, resp. víťania detí do života na MNV. Zaujímalo nás predovšetkým, akú formu z generačného hľadiska uprednostnili respondenti pri prijímaní novorodenca do spoločenstva. Práve v tejto otázke sa ukázali výraznejšie rozdiely medzi Petržalkou a Bratislavou. Ovplyvnili ich viaceré príčiny. Prvoradou je tá skutočnosť, že prakticky až od šesťdesiatych rokov nášho storočia sa začali miestne národné výbory intenzívnejšie zaoberať dôstojným občianskym prijatím novorodenca. Táto forma obrady po rôznych vývinových fázach, nadobudla v posledných rokoch masovejší charakter a nahradila v mnohých rodinách cirkevný krst. Zároveň preto nemožno zistené rozdiely považovať za zásadné. Výsledky ankety ukázali, že podstatne viac rodín uprednostnilo cirkevný krst, ktorý sa už v prevažnej väčšine prípadov nechápe ako potvrdenie viery, ale ako kontinuitný prejav tradície. Významnú úlohu pri uprednostnení jednej z foriem prijatia dieťaťa do spoločenstva zohrávajú spoločenské, niekedy dokonca ekonomicky sankcionované vplyvy rodiny a prostredia. Priamo s týmto momentom sa spája skutočnosť, že viac ako 50 % respondentov uprednostnilo krst a pripravili po obrade hostinu pre širší okruh príbuzenstva. Len pre 26,5 % obyvateľov sa stal občiansky obrad víťania detí adekvátnym protipólom a považujú ho za taký dôležitý v živote rodiny, že sa s ním spája pohostenie pre pozvaných hostí. Zarážajúcim faktom zostáva zistenie, že narodenie nového človeka, ktoré je prelomovým momentom v živote a perspektívach rodiny, zostáva u 40 % respondentov akoby nedôležité a slávnostne nijako neozvláštnené. Sme

pravdepodobne svedkami tej fázy vývinu v mestskom prostredí, že cirkevný obrad krstu stráca svoju primárnu dôležitosť, pretože sa prieči svetonázorovej orientácii obyvateľstva a dokumentuje znižujúcu intenzitu religiozity a vzťah k nej. Na druhej strane však občiansky obrad víťania nenadobudol ešte adekvátnu formálnu a významovú hodnotu a nebol plnohodnotne prijatý obyvateľstvom. Nechápe sa ako dôležitý obrad, ktorým sa verejne dieťa prijme do radov spoločenstva a nemá takú váhu ani v kruhu rodiny. Chápe sa stále ako inštitucionálny obrad, na ktorom sa okrem matky s dieťaťom zúčastňujú predovšetkým zástupcovia ROH.

Anketa priniesla z viacerých aspektov zaujímavé údaje o výbere krstných rodičov. Táto inštitúcia, ktorá mala a dodnes má v tradičnom prostredí veľký kultúrny a spoločenský význam, má v mestskom bratislavskom prostredí predovšetkým spoločenskú funkciu. Pri výbere krstných rodičov rovnako v minulosti ako i v súčasnosti platia tri základné pravidlá. Buď sa vyberajú z radov rodiny („aby to zostalo v rodine“), z okruhu známych a spriatelených rodín („aby sa zväčšila rodina“), alebo sa kmotrovstvo vracia.¹⁵ Z konfrontácie jednotlivých výpovedí, ktoré sme porovnávali s inými výskumami vyplýva, že v mestskom prostredí sa krstní rodičia vyberajú pre dieťa aj v prípadoch, ak dieťa neabsolvovalo krst, ani víťanie do života. Pri výbere krstných rodičov pretrváva v mestskom prostredí, podobne ako v minulých desaťročiach, orientácia na najbližšiu rodinu. V 84,3 % krstných rodičov vyberajú rodičia z radov súrodencov, alebo iných blízkych príbuzných. Výrazný ústup sa prejavil pri vracaní kmotrovstve, ktorý je na vidieku len pozvoľný.

Špecifické sociálne, ekonomické podmienky súčasného veľkomestského života sa prejavili aj v sfére výberu životného partnera. V porovnaní s minulos-

ťou stratilo opodstatnenie množstvo kritérií, ktoré boli rozhodujúce v tradičnom prostredí. S ekonomicko-spoľočen-skými zmenami súvisí napríklad osamostatnenie sa od rodičov (často iba relatívne, najmä v ekonomickej sfére), pokles významu ekonomického a sociálneho postavenia partnera a jeho rodiny, princípov endogamie, ale i zníženia významu konfesijného príslušenstva a religiozity. Na druhej strane dominantný význam nadobudli kritériá, ktoré v minulosti zohrávali len sekundárnu alebo ešte menšiu úlohu — vzájomné porozumenie a zhody záujmov, vzdelania, veku a pod.¹⁶

Všeobecné údaje o respondentoch a ich manželských partneroch nám umožnili získať podklady pre analýzu tejto problematiky a jej zmien v časovom priebehu.

Z údajov o rodisku vyplýva, že endogamné tendencie, ktoré sa v minulosti sankcionovali v tradičnom prostredí, v Bratislave prakticky neexistujú. Len 9,2 % prípadov totiž predstavujú sobáše dvoch Bratislavčanov. Aj dvojice z rovnakej obce sú ojedinelé a sobáše v rámci kraja len málo frekventované (20,4 %). Väčšina respondentov nadviazala kontakty so svojim budúcim partnerom v inom prostredí ako v rodisku.

Z hľadiska vekových rozdielov dodnes prežíva stáročia kultivovaná predstava, že partner má byť starší. V 73,5 % manželstiev je manžel starší v rozmedzí od 1—5 rokov od manželky. Len v ojedinelých prípadoch rozdiel presahuje 10 rokov.

O endogamii možno v súčasnom mestskom prostredí hovoriť skôr v súvislosti so vzdelaním. Väčšina respondentov, predstavujúca 75,7 % má ukončené stredné alebo vysokoškolské vzdelanie. Pomer mužov a žien je relatívne vyrovnaný. Už kritériá výberu partnera nám predurčili, že väčšina respondentov má rovnakú úroveň vzdelania (69 %). Len v 19,8 % má vyššie vzdelanie muž a

v 11,2 % žena. Ojedinelým zjavom sú prípady, keď rozdiel vo vzdelanostnom rebríčku presahuje 1 stupeň.

Z úvodného svadobného komplexu obyčají sa dotazník orientoval z hľadiska tradičného prostredia len na frekvenciu najdôležitejších príležitostí, na zasnuby a pýtanie o ruku.

Obom javom, ktoré zastávajú významné znakové a spoločenské funkcie v tradičnom prostredí, sa v mestskom prostredí nepripisuje taká dôležitosť, ako napr. ešte v päťdesiatych rokoch.

Súvisí to predovšetkým s poklesom vplyvu rodičov na rozhodnutie detí o výbere partnera. Nezávislosť mladých ľudí je teda prirodzene sprevádzaná i poklesom významu zasnub, či pýtania o ruku. Rozhodnutie rodičov je prakticky formálne a ich súhlas či nesúhlas neovplyvňuje rozhodnutie mladého páru vstúpiť do manželstva. Zasnuby v zmysle výmeny prsteňov sa postupne strácajú alebo nemajú takú znakovú úlohu ako v minulosti. Najmä v posledných rokoch sme svedkami takej zmeny, že sa výmena zasnubných prsteňov stala akýmsi módnym prejavom a demonštráciou citových vzťahov medzi mládežou, bez hlbšej záväznosti. V tradičnom zmysle sú dnes zasnuby príležitosťou pre neformálne stretnutie oboch rodín. Vo vysokom percente prípadov sa obe príležitosti, t. j. zasnuby a pýtanie o ruku spájajú, prípadne vynechávajú vôbec.

K dôležitým predsvadobným aktom patrí výber svedkov. Vo väčšine prípadov sa totiž ich funkcia nevyčerpáva aktívnou účasťou na sobáši, ale pokračuje aj v priebehu svadobnej hostiny a často i v ďalšom živote mladomanželov. Viac ako tri štvrtiny respondentov si vybralo svedkov z radov príbuzenstva a ešte stále prevažuje tendencia pozývať si ich z radov mužov.

Mládenecká rozlúčka, ktorá v tradičnom prostredí predstavovala rozlúčku so stavom a skupinou, do ktorej jedinec patrila, nezapustila v mestskom prostredí

svoje korene. Realizovala ju necelá štvrtina vzorky, pričom sa neukázali rozdiely medzi sídliskami v Petržalke a ostatnej Bratislave.

Vyvrcholením svadobného cyklu je právny akt sobáša, na ktorý naväzujú svadobná hostina. Z hľadiska rozdielu medzi mestským a vidieckym modelom svadobnej hostiny nás zaujímal počet a výber hostí. V bratislavskom prostredí prevažujú v súčasnosti stredne veľké svadobné hostiny a počet hostí sa pohybuje medzi 20—50 osobami. Z hľadiska celkového pohľadu nás prekvapili údaje označujúce miesto hostiny. Predpokladali sme totiž, že v Bratislave budú reštauračné priestory, ako miesta svadobnej hostiny, oveľa rozšírenejšie. Anketa ukázala, že pri výbere miesta zohrávajú úlohu rôzne faktory. Preto len u 42,2 % respondentov sa konala hostina v zariadeniach verejného stravovania a o jedno percento menej osôb uviedlo, že sa realizovala v súkromných priestoroch. Uvádzajú to respondenti neraz pri veľmi početných svadbách, takže je možné, že otázka nebola správne pochopená. Výskum tohto problému v sedemdesiatych rokoch totiž poukazoval na jasnejšiu prevahu neutrálneho miesta konania — reštauráciu.¹⁷

Prostredie, v ktorom prebieha svadobná hostina (reštauračné priestory s cudzím personálom), rôznorodosť zloženia hostí (priatelia, príbuzní oboch rodín pochádzajúci z rôznych oblastí Slovenska, sociálnych a kultúrnych pomerov) determinujú frekvenciu a konkrétny výber a dosah obyčajových prejavov. V rámci dotazníkového výskumu sme sledovali 13 obyčajových prvkov. Všetky boli v rôznej miere zastúpené vo vzorke. Najfrekvencovanejším prvkom v mestskej svadbe je čítanie telegramov, ktoré bolo vo viacerých prípadoch jediným spestrením svadobnej hostiny. Doterajšie poznatky nám dovoľujú vysloviť konštatovanie, že čítanie telegramov je konvenciou uznaný špecifický prejav

mestskej svadby, ktorý v posledných rokoch prenikol aj do tradičného prostredia slovenského vidieka. Vďaka obsahu textov, humornej forme prednesu, má predovšetkým zábavný charakter, hoci mnohí, predovšetkým starší účastníci svadby mu pripisujú hlbší zmysel. V bratislavskom prostredí sú ďalej frekvencované i obyčajové prvky symbolicky zabezpečujúce šťastie novej rodiny, resp. šikovnosť nevesty a ženícha. Predstavujú ich také formy ako napr. rozbičanie šálky, prenášanie nevesty cez prah a zametanie črepov. Významné miesto si do súčasnosti zachovala v štruktúre svadobnej obradovosti odobierka od rodičov (38,7 %), prezliekanie nevesty spojené s viac či menej obradným snimaním venca a čepčením, a najmä tanec so všetkými svadobčanmi, pri ktorom v 12,6 % vyberali i peniaze pre nevestu.¹⁸

Z analýzy dotazníkového materiálu vyplýva, že iné formy vyberania peňazí, ktoré sa realizovalo v 84 prípadoch, boli častejšie v svadbách, ktoré sa konali mimo Bratislavu.

Vonkajším znakom účasti na svadbe bolo v minulosti označenie všetkých účastníkov určitými atribútmi (kytičkou, pierkom, stuhou a pod.). V súčasnosti sa v bratislavskej svadbe zachováva úzus, že označení sú najmä hlavní aktéri obradu, t. j. mladomanželia, svedkovia. Často aj dopravný prostriedok, v ktorom sa vieze mladomanželský pár (najmä ak ide o taxík).

K dôležitým sociálnym prvkom tak vo vidieckom tradičnom ako mestskom prostredí patrila výbava nevesty. V minulosti ju pripravovali svojej dcére rodičia a obsahovala predovšetkým nábytok, periny a všetky druhy bielizne. Výbava nevesty bola kontrolovaná celým spoločenstvom, preto niet divu, že ju rodičia pripravovali už od detstva. V súčasnosti nie je celkom ujasnené, v akom rozsahu a do akej miery úzus vyžaduje podiel rodičov. Z dotazníko-

vých údajov vyplýva, že dodnes sa na vybavení nevesty úplne, či čiastočne podieľajú rodičia (často nielen nákupom potrebných vecí, ale finančnými prostriedkami). Len v 24,8 % si ich nevesty postupne pripravovali sami, ale i v týchto prípadoch vlastne len za predpokladu pomoci rodičov, ktorí umožnili mladým ženám, aby si zo zárobku mohli postupne kupovať výbavu.

Dôležitosť svadobného aktu v živote človeka, kedy sa mení jeho spoločenské postavenie v spoločnosti vedie k tomu, že všeobecným javom býva i pohostenie. Pripravujú ho manželskí partneri na svojich pracoviskách pre tých, ktorí sa nezúčastnili svadobnej hostiny. K tradičnej súčasti mestskej svadby patrila v minulosti svadobná cesta. V súčasnosti sa jej nepripisuje dôležitosť, pretože 47 % záporných odpovedí nám dokumentuje, že jej predchádzajúci zmysel, ktorý spočíval v prvých spoločných životných kontaktoch manželského páru stratil v dnešnom štýle života súčasníka opodstatnenie.

Zhrnutie doterajších poznatkov nám o svadobnom obrade dovoľuje vysloviť niektoré závery:

1. Výraznejšie rozdiely nachádzame medzi sobášmi realizovanými v Bratislave, iných mestách a na dedine. Rozlišujú sa predovšetkým frekvenciou a výberom obyčajových prvkov. V Bratislave je súčasťou svadby menší počet prvkov, v ktorých prevláda slovo nad akciou a výraznejšie sa prejavuje aktivita jednotlivca nad skupinou. Najčastejším obyčajovým prejavom je čítanie telegramov, ďalej odobierka od rodičov a tanec s nevestou. Porovnanie výberu prvkov na základe časového faktoru nám ukázalo, že najmä v posledných niekoľkých rokoch, teda v najmladšej generácii respondentov nachádzame znovuoživenie a začlenenie niektorých tradičných prvkov do svadobného repertoáru. Spestrujú a ozvlášťujú tento moment v živote jednotlivca. Analýzou

sme dospeli k záveru, že oproti šesťdesiatym rokom nášho storočia sa výraznejšie prejavuje zvýšenie počtu obyčajových prejavov sprevádzajúcich svadobnú hostinu, na čom sa do veľkej miery podieľajú i jednotlivci z radov usporiadateľov (napr. víťanie novomanželov personálom reštauračného zariadenia, potieranie čela medom, tanec kuchárov, a pod.).

2. Podobne ako v kalendárnych sviatočných príležitostiach sa i v rodinných obradoch prejavuje orientácia na rodinu. Stretávame sa s ňou pri výbere svadobných hostí a svedkov pri sobáši ako i v obdarovaní novomanželov, kde možno presne rozlíšiť vzťahy darcu a obdarovaného.

Prvá sonda zameraná na výskum frekvencie obyčajových prejavov v mestskom prostredí Bratislavy nám umožnila orientovať sa v problematike súčasného repertoáru zložiek spoločenského života. Poukázala, ktoré prvky tradície sú aktívnou i pasívnou hybnou silou ozvlášťujúcou sviatočné príležitosti, ukázala formálny i významový posun v hierarchii obyčajových prejavov. Hlbšie poznanie mechanizmu ich vývinu i funkčného spektra v živote bratislavskej rodiny si však vyžaduje ďalší výskum zameraný na odhalenie zákonitosti ich vývinu, štruktúry a sociálnych funkcií v súčasnej spoločnosti.

POZNÁMKY

- 1 Napr. F. Kalesný, M. Markuš, A. Kostková, P. Salner.
- 2 Rovnako ako všetky zložky kultúry, aj obyčajovú kultúru poznačil vplyv mesta. Napr. fašiangové tradície na vidieku nesú dodnes pečať vplyvu mestských karnevalových prejavov rozšírených od stredoveku vo všetkých európskych mestách, ďalej fašiangové rekvizity, obchôdzky s Mikulášom, vianočný stromček, majú svoje korene v mestskom prostredí.
- 3 SRB, V. — KUČERA, M.: Stěhování a poměšťování obyvatelstva v Československu. *Sociol. Čas.*, 1, 1965, s. 259.
- 4 Pozri najmä KOGAN, D. M.: Sviazы gorodskogo i seľskogo naselenija kak odna iz problem etnografii goroda. *Sov. Etnogr.*, 1967, s. 40—50.
- 5 Pri vyplňaní dotazníkov sa zúčastnili Luther D., Krekovičová E., Švehlák S., Vánovičová Z., Leščák M., Hlôšková H., Slavkovský P., Stoličná R., Sailer Ž., ktorým ďakujeme za pomoc.
- 6 FOJTÍK, K.: Problémy a metody národopisného výzkumu města a oblasti. *Slov. Národop.*, 13, 1965, s. 428.
- 7 Potvrdzujú to závery sociologických a demografických výskumov. Pozri: SRB, V. — KUČERA, M.: Struktura obyvatelstva ve městech a na vesnici. *Sociol. Čas.*, 2, 1966.
- 8 Podrobnejšiu vývinovú charakteristiku mikulášskych obchôdzok na Slovensku pozri u HORVÁTHOVEJ, E.: Zvyky a obrady zimného slnovratového cyklu v Hontě. *Slov. Národop.*, 29, 1981, 2—3, s. 321—323.
- 9 Najmä v období tzv. slovenského štátu, kedy katolícka cirkev diktovala oficiálnu ideológiu, evanjelici považovali všetky odlišnosti v liturgii a učení, teda i odlišný jedálny lístok za opozičný demonštratívny prejav proti katolicizmu.
- 10 Na Slovensku ich poznáme i pod inými názvami, ako napr. pupáky.
- 11 Podrobne sa tejto problematike venoval SALNER, P.: K významu výročných obyčajov pre súčasné bratislavské obyvateľstvo. In: *Výroční obyčeje — súčasný stav a proměny*. Brno, 1982, s. 287—290.
- 12 Obľúbenými sa stali najmä také tradičné prvky ako pochovávanie basy alebo voľba najkrajšej masky, ľudová muzika a s ňou spojený spevný repertoár je neodmysliteľnou súčasťou takejto zábavy. Organizátori na spestrenie programu pozývajú i folklórne skupiny z jednotlivých regiónov alebo súbory z Bratislavy, ktoré v rámci

- neviazanej zábavy uvádzajú ukážky z fašiangového repertoáru.
- 13 Porovnaj BARANOV, A. V.: Rodina — byt — město: Sociologické problémy. Sociologie města a bydlení, č. 2, s. 17—26.
- 14 Robotnícke kolónie v Trnávke, Petržalka, Ružinovce, na Tehelnom poli si v predvojnovom období organizovali samostatné programy na 1. mája, na ktorých sa organizačne podieľali odbory v jednotlivých podnikoch a továrňach.
- 15 APÁTHYOVÁ-RUSNÁKOVÁ, Z.: Kmotrovstvo. Slov. Národop., 22, 1974, s. 108—146.
- 16 Pozri SALNER, P.: Etnografické aspekty výskumu súčasnej mestskej rodiny (na základe materiálu z obvodu Bratislava I). Rkp. kandidátskej práce uložený v NÚ SAV, s. 118 a n.
- 17 V sedemdesiatych rokoch takmer tri štvrtiny vybranej vzorky uskutočnili svadobnú hostinu v reštauračných priestoroch. Pozri SALNER, P.: Faktor ekonomickej zainteresovanosti v súčasnej svadbe. Slov. Národop., 24, 1976, s. 481—487.
- 18 Podobné zistenie publikovala ŠEPLÁKOVÁ, V.: Svadba v prostredí města Brna. In: Svatební obřad, současný stav a proměny. Brno, 1982, s. 104—111.

ZLOŽENIE DOTAZNÍKOVEJ VZORKY

Bratislava: 148 dotazníkov; Petržalka: 82 dot.; Spolu: 230

	Bratislava	%	Petržalka	%	Spolu	%
Rodisko:						
Bratislava	93	32,6	63	39,4	156	35,1
Mesto	81	28,4	41	25,6	122	27,4
Dedina	87	30,5	47	29,4	134	30,1
Iné	23	8,1	19	5,6	32	7,4
Vek:						
do 35 rokov	91	32,0	119	74,4	210	47,3
36—55 rokov	157	55,3	36	22,5	193	43,5
56 a viac	36	12,7	5	3,1	41	9,2
Vzdelanie:						
Základné	54	19,0	37	23,1	91	20,5
Stredné	119	41,9	55	34,4	174	39,2
Vysokoškolské	111	39,1	68	42,5	179	40,3
Dĺžka pobytu v Bratislave						
do 10 rokov	29	10,2	27	16,9	56	12,7
11—20 rokov	60	21,1	41	25,6	101	22,7
21 a viac	102	36,1	29	18,1	131	29,5
Rodáci	93	32,6	63	39,4	156	35,1
Kraj (bez Bratislavy)						
Západoslovenský	108		52	32,5		
Stredoslovenský	26		19	11,9		
Východoslovenský	22		12	7,5		
Iné (Čechy, cudzina)	11		14	8,8		

Dotazník na výskum obyčajov v Bratislave – údaje o informátoroch
(spolu 230 dotazníkov)

	Petržalka (82 ks)	Karlova Ves (36 ks)	Dúbrav- ka (46 ks)	Medzi Jarky (29 ks)	Febr. víf. (37 ks)	Spolu	Muži	Ženy
Rodisko:								
Bratislava	63	11	42	20	30	166		
Mesto	41	25	22	13	21	122		
Dedina	47	22	29	19	17	134		
Iné, Ø	13 (8)	14 (2)	5 (0)	6 (5)	6 (2)	44	(z toho 17 iné)	
Západoslov. (bez B.)	52	28	35	26	19	160		
Stredoslovenský	19	6	8	3	9	45	(Iné: 17)	
Východoslovenský	12	6	4	4	8	34	(Ø: 29)	
Vek:								
do 35 rokov	120	11	42	12	10	195	92	103
36—55 rokov	36	38	47	41	17	179	103	66
56 a viac	5	13	4	4	7	33	23	10
Základné	37	9	18	5	18	87	42	45
Stredné	55	26	38	40	22	181	72	89
Vysokoškolské	68	27	37	12	31	175	103	72

Vyhodnotenie anketového Dotazníka na výstúpe obyčajov v Bratislave

Č. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spolu	%
1.	Dostávali ste ako dieťa na Mikuláša dary?	151	94,4	164	93,7	315	94,6
	nie	9	5,6	11	6,3	20	6,0
2.	Na Mikuláša dávate (dávali ste kým boli deti malé)	20	24,4	35	23,6	55	23,9
	do okna	52	63,4	89	60,1	141	61,3
	do topánky	14	17,1	25	16,9	39	17,0
	inak	5	6,1	3	2,0	8	3,5
3.	Ak by ste mali možnosť, uprednostnite variant 2c	64	78,0	100	67,6	164	71,3
	áno	18	22,0	48	32,4	66	28,7
4.	Vymenujte, ktoré hlavné jedlá podávate vo Vašej rodine na Štedrý večer	71	86,6	132	89,2	203	88,3
	polievky	81	98,8	134	90,5	215	93,5
	ryba	15	18,3	34	14,8	49	21,3
	mäsité jedlá	25	30,5	39	26,4	64	27,8
	opekance	14	17,0	18	12,2	32	13,9
	cestoviny						
5.	Nevyhodnocované						
6.	Podávate aj obliätku	74	90,2	118	79,7	192	83,5
	s medom	18	22,0	37	25,0	55	23,9
	s cesnakom	7	8,5	18	12,2	25	10,9
	nie	10	12,2	35	23,6	45	19,6
7.	Na Štedrý večer a) spievate vianoč. koledy b) počúvate ich z gramo- alebo magnetofónu	39	47,6	76	51,4	115	50,0
	nepočúvate	36	43,9	52	35,1	88	38,3
8.	Zvykne sa vo Vašej rodine zábavne veštiť na Štedrý večer budúcnosť	5	6,1	6	4,1	11	4,8
	pomocou sviečky	23	28,0	19	12,8	32	13,9
	pomocou jablka	8	9,8	10	6,8	18	7,8
	inak	49	59,8	109	73,6	158	68,7
	nie						

Č. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spolu	%
9.	Patrí polnočná omša k priebehu Štedrého večera	6	7,3	15	10,1	21	9,1
		7	8,5	24	16,2	31	13,5
		12	14,6	17	11,5	29	12,6
		59	72,0	104	70,3	163	70,9
10.	V ktoré vianočné dni sa navštevujete s prí- buznými	17	20,7	22	14,9	39	17,0
		56	68,3	56	37,8	112	48,7
		49	59,8	82	55,4	131	56,9
11.	Pozývate sa vzájomne na návštevu spojenú s obedom, večerou	63	76,8	87	58,8	150	65,0
		19	23,2	62	41,2	81	35,0
12.	Chodíte vo vianočnom — novoročnom období vinšovať	59	72,0	76	51,4	135	58,7
		13	15,9	22	14,9	35	15,2
		11	13,4	20	13,5	31	13,5
		21	25,6	66	44,6	87	37,8
13.	Používate aj veršované vinše:	11	13,4	29	19,6	40	17,4
		71	86,6	109	80,4	180	82,6
14.	Posledný Silvester ste strávili	39	47,6	69	46,6	108	47,0
		19	23,2	30	20,3	49	21,3
		15	18,3	24	16,2	39	17,0
		4	4,9	11	7,4	15	6,5
		6	7,3	4	2,7	10	4,3
		5	6,1	12	8,1	17	7,4
15.	Navštívili tento rok Vašu domácnosť betle- hemci alebo vinšovníci	17	20,7	14	9,5	31	13,5
16.	Nevyhodnotené						

C. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spolu	%
17.	Navštevujete pravidelne						
	podnikový ples	7	8,5	18	12,2	25	10,9
	plesy rodiakov	2	2,4	4	2,7	6	2,6
	iné plesy	9	11,0	25	16,9	34	14,8
	nie, len náhodne	31	37,8	43	29,1	74	32,2
	nenavštevujeme	36	43,9	59	39,9	95	41,3
18.	Oslavujete v rodine MDŽ						
	áno	21	25,6	19	12,8	40	17,4
	len dar. kytice	56	68,3	90	60,8	146	63,5
	nie	5	6,1	20	13,5	25	10,9
19.	Posielate pri tejto príležitosti blahoželania rodine, známym						
	áno	35	42,7	58	39,2	93	40,4
	nie	47	53,3	90	60,8	137	59,6
20.	Chodia z Vašej rodiny na Veľkú noc polievať						
	deti	53	54,6	91	61,5	144	62,6
	muži	59	72,0	92	62,2	151	65,7
	nikto	8	9,8	31	20,9	39	17,0
21.	Prijimate vo Vašej rodine polievačov						
	áno	74	90,2	119	80,4	193	83,9
	nie	8	9,8	23	19,6	31	16,1
22.	Nevyhodnotené						
	príbuzných	64	78,0	99	66,9	163	70,9
	susedov	28	34,1	38	25,7	66	28,7
	známych	25	30,5	50	33,8	75	32,6
23.	Beriete (brávali ste) deti na prvomájovú manifestáciu?						
	áno	62	75,6	113	76,4	175	76,1
	nie	14	17,1	25	16,9	39	17,0
24.	S kým trávite prvomájové popoludnie						
	s rodinou na prvomájovej veselici	29	35,4	36	24,3	65	28,3
	s rodinou inde	52	63,4	103	69,6	155	67,4
	so spolupracovníkmi, známymi	2	2,4	13	8,8	15	6,5

Č. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spolu	%
25.	Zvyknete navštevovať: Prvomájovú veselicu Veselicu 9. mája Partizánsku vatru MDD na Kačine Rusovské mierové slávnosti Dostihy v Starom háji Vinobranie na okoli Bratislavy Stretnutia rodákov v PKO	42 12 8 2 21 41 13 2	51,2 14,6 9,8 2,4 25,6 50,0 15,9 2,4	42 23 46 16 21 38 39 9	28,4 15,5 31,1 10,8 14,2 25,7 26,4 6,1	84 35 54 18 42 79 52 11	36,5 15,2 23,5 7,8 18,3 34,3 22,6 4,8
26.	Na MDD a) dávate (dávali ste) defom dary b) navštevujete s nimi kultúrne po- dujatia c) nie	43 34 19	52,4 41,5 23,2	86 46 30	58,1 31,1 20,3	129 80 49	56,1 34,8 21,3
27.	Nevyhodnotené						
28.	Nevyhodnotené						
29.	V zamestnaní oslavujete a) každé narodeniny b) len jubileá c) meniny	31 24 57	37,8 29,3 69,5	46 46 84	31,1 31,1 56,8	77 70 141	33,5 30,4 61,3
30.	Oslavujú Vaše deti narodeniny a) s rodičmi, príbuznými b) osobitne s vrstovníkmi	77 8	93,9 9,8	118 36	79,7 24,3	195 44	84,8 19,1

Č. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spolu	%
31.	Kedy pravidelne navštevujete svojich mimo- bratislavských príbuzných alebo rodisko	32	39,0	48	32,4	80	34,8
	na Vianoce, Nový rok						
	na fašiangy	6	7,3	3	2,0	9	3,9
	na Veľkú noc	20	24,4	39	26,4	59	25,7
	na Hody	24	29,3	37	25,0	61	26,5
	na zabíjačku	17	20,7	28	18,9	45	19,6
	na narodeniny či meniny rodičov, súrodencov	19	23,2	49	33,1	68	29,6
	len na významné životné jubileá	8	9,8	19	12,8	27	11,7
	na Dušičky	21	25,6	54	36,5	75	32,6
	pri iných príležitostiach	25	30,5	48	32,4	73	31,7
	na vinobranie	3	3,7	15	10,1	18	7,8
32.	Na Dušičky navštevujete hroby?	68	82,9	131	88,5	199	86,6
	áno						
	nie	14	17,1	17	11,5	31	13,4
33.	Prípravili ste po narodení svojich detí hos- tínu:	36	43,9	81	54,7	117	50,9
	v deň krstu	25	30,5	36	24,3	61	26,5
	v deň víťania do života na MNV	10	12,2	4	2,7	14	6,1
	v iný deň	15	18,3	28	18,9	43	18,7
	nie						
34.	Na víťaní do života na MNV sa okrem matky zúčastnili:	38	46,3	51	34,5	89	38,7
	a) otec	25	30,5	16	10,8	41	17,8
	b) starí rodičia	15	18,3	16	10,8	31	13,5
	c) krstní rodičia	36	43,9	34	23,0	70	30,4
	d) zástupcovia ROH	16	19,5	26	17,8	42	18,3
	e) spolupracovníci, známi	17	20,7	44	29,7	61	26,5
	f) nie, v tom čase nebolo	14	17,1	23	15,5	37	16,1
	g) nie, nemali sme záujem	31	37,8	67	45,2	98	42,6
	variant f + g spolu						

Č. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spoju	%
35.	Po obrade ste pripravili pohostenie pre účastníkov:	34	41,5	41	27,7	75	32,6
36.	Koho ste vybrali za krstných rodičov:	38	46,3	89	60,1	127	55,2
	áno	47	57,3	76	51,4	133	57,8
	nie	25	30,5	36	24,3	61	26,5
	a) súrodencov	1	1,2	10	6,8	11	4,8
	b) iných príbuzných	6	7,3	9	6,1	15	6,5
	c) osoby, ktorým vraciate kmotrov- stvo	34	41,5	29	19,6	63	27,4
	d) nepríbuzných	52	63,4	84	56,8	136	59,1
	e) deti nemajú krstných rodičov	31	37,8	49	33,1	80	34,8
37.	Pri pýtani rodičov o ruku manželky sa zú- častnili:	6	7,3	14	9,5	20	8,7
	a) rodičia manželky	17	20,7	45	30,4	62	27,0
	b) rodičia muža	21	25,6	45	30,4	66	28,7
	c) iné osoby	6	7,3	7	4,7	13	5,7
	d) nie, u nás nebolo	29	35,4	32	21,6	61	26,5
	e) pytačky boli spojené so zásnuba- mi	4	4,9	6	4,1	10	4,3
38.	Na zásnubách sa zúčastnili:	26	31,7	57	38,5	83	36,1
	a) len príbuzní jedného z partnerov	18	22,0	44	29,7	62	27,0
	b) obe rodiny	65	79,3	110	74,3	175	76,1
	c) bez účasti iných osôb	26	31,7	36	24,3	62	27,0
	d) zásnuby sa nekonali						
	e) zásnuby boli spojené s pytačkami						
39.	Svedkov ste vyberali:						
	a) z príbuzenstva						
	b) z radov priateľov a známych						
40.	Robili ste (robil Váš manžel) mládeneckú rozlučku?	22	26,8	33	22,3	55	23,9
	áno	45	54,9	73	49,3	118	51,3
	nie						

Č. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spolu	%
41.	Svadobná hostina sa konala:						
	a) spoločne pre všetkých účastníkov	45	54,9	78	53,4	124	53,9
	b) osobitne pre úzky okruh pozvaných	25	30,5	33	22,3	58	25,2
	c) osobitne pre vrstovníkov, známych	6	7,3	11	7,4	17	7,4
42.	Koľko ľudí ste pozvali na svadobnú hostinu						
	a) menej ako 20	20	24,4	49	33,1	69	30,0
	b) 20—50	44	53,7	70	47,3	114	49,6
	c) 51—100	10	12,2	19	12,8	29	12,6
	d) nad 100	6	7,3	4	2,7	10	4,3
43.	Svadobná hostina sa konala						
	a) v reštaurácii	52	63,4	45	30,4	97	42,2
	b) v súkromí	21	25,6	75	50,7	96	41,7
	c) v podnikovej jedálni, kultúrnom dome	10	12,2	16	10,8	26	11,3
44.	Výberali ste na Vašej svadbe peniaze						
	a) za tanec	10	12,2	19	12,8	29	12,6
	b) do závoja, klobočka	5	6,1	14	9,5	19	8,3
	c) za kuchárky	5	6,1	13	8,8	18	7,8
	d) za hudbu	3	3,7	15	10,1	18	7,8
	e) inak	2	2,4	4	2,7	6	2,6
	f) nevyberalo sa	63	76,8	80	54,1	143	62,2

Č. ot.	Znenie otázky a variant odpovede	Petr- žalka	%	Brati- slava	%	Spolu	%	
45.	Znenie otázky a variant odpovede Aké obyčajové prvky sa konali na Vašej svadbe:							
	a) odobierka od rodičov	29	35,4	60	40,5	89	38,7	
	b) obsypanie nevesty	1	1,2	8	5,4	5	3,9	
	c) upevnenie pút, okov ...	—	—	6	4,1	6	2,6	
	d) zametanie črepov, umývanie dlážky	11	13,4	32	21,6	43	18,7	
	e) rozbfjanie šálky, taniera	16	19,5	38	25,7	54	23,5	
	f) potieranie čela, tváre medom	3	3,7	4	2,7	7	3,0	
	g) predvádzanie falošnej nevesty	3	3,7	7	4,7	10	4,3	
	h) prenášanie cez prah	17	20,7	34	23,0	51	22,2	
	i) „únos“ nevesty priateľmi	1	1,2	4	2,7	5	2,2	
	j) snímanie závoja, čepčenie	16	19,5	34	23,0	50	21,7	
	k) tanec nevesty so svadobčanmi všetkými	42	51,2	63	42,6	105	45,7	
	l) čítanie telegramov	65	79,3	97	65,5	162	70,4	
46.	Výbavu nevesty:	33	76,8	73	49,3	106	46,1	
	a) pripravovali ju rodičia	22	22,0	35	23,6	57	24,8	
	b) pripravila si nevesta sama	35	34,1	56	37,8	91	39,6	
	c) rodičia prispeli finančnou čiastkou alebo nákupom potrebných vecí							
	a) žienich	Nevyhodnotené						
	b) svedkovia							
	áno	63	18,3	108	73,0	171	74,3	
	nie	18	40,2	29	19,6	47	20,4	
47.	Uvedte, či boli účastníci svadby označení	26	40,2	38	25,7	66	28,7	
	a) hneď po svadbe	15	42,7	37	25,0	52	22,6	
	b) neskôr	33	26,8	71	48,0	104	45,2	
	c) nie							
48.	Urobili ste po svadbe pohostenie v zamestnaní							
49.	Mali ste svadobnú cestu							

Most SNP. Pohľad z Hradu
Zbytky starej zástavby v Karlovej Vsi

- ◀ Maľbou dotvorený dom na Podhradí, v súčasnosti asanovaný
- ▼ Bývalé viechy na Vysokej ulici
- ▶ Spoločný dvor na Dunajskej ulici pred asanáciou
- ▶▶ Bloky domov Unitas s malými bytmi pre robotníkov, postavené zač. tridsiatych rokov.
- ▶▼ Nadväznosť sídliska Trávniky na starú zástavbu Prievozu
- ▶▶▶ Kamenný dom zo zač. 20. stor. v Záhorskej Bystrici
- ▶▶▼ Dvojpodlažný záhradný domec v Devíne

Foto S. Kovačevičová, stav z roku 1971
 Fotografický dokumentačný materiál tejto prílohy sa nachádza v Oddelení vedeckých informácií NÚ SAV.

Резюме

В статье авторы анализируют предварительные результаты анкеты, распространенной в нескольких братиславских микрорайонах (Петржалка, Карлова-Вес, Дубравка, Медзи-Ярки, Фебруарового витязства), которые лежат в разных частях города, возникли после 1948 года в разные периоды времени и во многом отличаются и по составу населения. Существенная часть данных взята из „Анкеты по исследованию обычаев в Братиславе“, дополненных данными предшествующих исследований в центре города путем непосредственного научного наблюдения и собственного опыта.

Анкета содержала основные данные демографического характера об отвечающем и его брачном партнере — возраст, образование, профессия, место рождения, год приезда в Братиславу, год и место свадьбы, количество и возраст детей, живущих в семье. Данные относятся к 230 семьям и 444 лицам. Анкеты раздавались и собирались лично в отдельных микрорайонах и отдельных жилых формациях (блоки, улицы, дома), в которых исследователь посетил все семьи. Дело в том, что в этой среде реализуется большая часть норм взаимоотношений и контактов семейной и общественной жизни, которые служили предметом исследования. Исследование ориентировалось на семейные единицы в городских микрорайонах и позволило нам ответить на вопрос, какое содержание и значение имеют отдельные праздники в современной жизни, как они празднуются, какие дни считаются важными и какое своеобразие придает им праздничным оформлением. Первая часть ориентируется на частоту элементов обычаев в репертуаре как традиционных, так и новых праздников календарного цикла. Мы изучали такие случаи для празднования, каким является день Микулаша, сочельник, Новый год, посещения балов на масленицу, Международный женский день, пасха, 1-ое Мая, Международный день детей, день усопших, посеще-

ние братиславских и живущих за пределами Братиславы родственников во время праздников и контакты с родным краем.

1. В среде братиславских микрорайонов наиболее важные праздники календарного цикла (рождество, пасха, день усопших) играют большую роль. Они придают ритмичность жизни индивида и общества, подтверждают постоянную психологическую потребность человека укреплять семью, проверять этические принципы в жизни общества и места индивида в ней, как бы традицией уже испытанной формой.

2. В городской среде важное место занимают и праздники, которым в традиционной среде не придавались важные функции (день Микулаша, празднование именин и дней рождения). В последние годы в семьях конвенционализируются и праздники, возникшие под влиянием институциональной организации (МЖД, 1-ое Мая, МДД).

3. Анализ характера праздничных и торжественных обстоятельств подчеркнул два факта: а) все праздники носят семейный характер, связаны с семьей в целом или с ее компонентами (день Микулаша, день рождения, именины, МЖД, рождество); б) праздники, получившие распространение в изучаемой среде, прямо или косвенно связаны с вручением подарков. Оно заменяет в современной городской среде формальную, для городской среды сложную и еще не разработанную сторону, которой отличались обычаи в традиционной деревенской среде. Традиционную символику обычаев заменяет здесь упрощенная и понятная символика подарка. Этим можно объяснить неожиданно возрастающее значение дня Микулаша, празднования именин и дней рождения, МЖД, МДД и т. п.

Вторая часть статьи ориентирована на изучение наличия и частоты основных проявлений обычаев, сопровождающих рождение и свадьбу. Отчетливые различия проявились между свадьбами, справляемыми в Братиславе, в других городах и в де-

ревне. Они отличаются частотой и выбором элементов обычаев. В городской среде меньше встречается элементов, в которых слово преобладает над действием и более отчетливо проявляется активность индивида. Наиболее частым элементом является чтение телеграмм, прощание с родителями, танец с невестой. Аналогичным

праздникам ярко проявляется ориентация на семью.

Более глубокое знание механизмов развития праздничных обстоятельств и их функционального спектра в жизни городского населения в настоящее время будет целью дальнейших исследований.

DIE FESTLICHEN ANLÄSSE IN DER GEGENWÄRTIGEN STÄDTISCHEN UMWELT (Ergebnisse einer Enquete in den Wohnsiedlungen der Stadt Bratislava)

Zusammenfassung

Im Beitrag analysieren die Autoren die vorläufigen Ergebnisse einer Enquete, die in mehreren Bratislavaer Wohnsiedlungen (Petržalka, Karlova Ves, Dúbravka, Medzi jarkami, Februárového vífazstva) durchgeführt wurde. Diese Wohnsiedlungen liegen in verschiedenen Stadtteilen, sie entstanden nach 1948 in verschiedenen Zeiten und unterscheiden sich in vieler Hinsicht auch durch die Zusammensetzung ihrer Bewohner voneinander. Ein wesentlicher Teil der Angaben stammt aus den Antworten auf den „Fragebogen zur Erforschung der Bräuche in Bratislava“; sie wurden durch Erkenntnisse aus früheren Forschungsaktionen im Zentrum der Stadt sowie durch direkte wissenschaftliche Beobachtung und Autopsie ergänzt.

Die ausgefüllten Fragebogen enthielten grundlegende Angaben demographischen Charakters über den Respondenten und seinen Ehepartner: Alter, Schulbildung, Beruf, Geburtsort, Jahr der Ankunft in Bratislava, Jahr und Ort der Eheschließung, Anzahl und Alter der im gemeinsamen Haushalt lebenden Kinder. Die Angaben stammen von 230 Familien mit insgesamt 444 Personen. Die Fragebogen wurden in den einzelnen Wohnsiedlungen im Rahmen geschlossener Siedlungseinheiten (Häuser, Blocks, Straßen) persönlich verteilt und eingesammelt, wobei der Forscher alle Haushalte besuchte. Innerhalb dieser Siedlungseinheiten spielen sich nämlich die meisten Formen der gegen-

seitigen Beziehungen und Kontakte des Familien- und Gesellschaftslebens ab, die den Gegenstand unserer Untersuchung bildeten. Die auf die Familieneinheiten in städtischen Wohnsiedlungen orientierte Forschungsaktion ermöglichte es die Frage zu beantworten, welchen Inhalt und welche Bedeutung festlichen Anlässe im heutigen Leben haben, wie sie gefeiert werden, welchen Tagen im Jahr größere Bedeutung zugeschrieben wird und wie man sie durch festliche Kleidung hervorhebt.

Der erste Teil des Beitrags betrifft die Frequenz der Brauchtumselemente im Repertoire so der traditionellen wie der neuen festlichen Anlässe im Jahreszyklus. Wir untersuchten solche Anlässe wie den Nikolaustag, den Heiligen Abend, den Silvester, die Ballbesuche zu Fasching, den Internationalen Frauentag, das Osterfest, den 1. Mai, den Internationalen Kindertag und Allerseelen, erforschten aber auch die Intensität, die Frequenz und den Charakter der Besuche bei Verwandten an den Feiertagen — sowohl derjenigen, die in Bratislava wohnen als auch jener, die außerhalb der Stadt wohnen — sowie die Kontakte der Respondenten mit ihrem Geburtsort.

1. Bei den Einwohnern der Wohnsiedlungen in Bratislava spielen die größten Feiertage im Jahreszyklus (Weihnachten, Ostern, Allerseelen) eine bedeutende Rolle. Sie rhythmisieren das Leben des Einzelmenschen und der Gemeinschaft. Sie be-

weisen das psychologische Bedürfnis des Menschen die Familiensicherheit zu befestigen und die ethischen Prinzipien im Leben der Gesellschaft sowie den Platz des Individuums in ihr auf eine gewissermaßen bereits durch die Tradition erprobte Weise zu bestätigen.

2. In der städtischen Umwelt haben sich auch solche festliche Anlässe einen festen Platz erworben, denen im traditionellen Milieu keine besondere und wichtige Funktion zugeschrieben wurde (Nikolaustag, Geburts- und Namenstag). In den letzten Jahren bürgerten sich in der Familie auch solche festliche Anlässe ein, die unter dem Einfluß politischer Institutionen entstanden sind, wie z. B. der Internationale Frauentag, der 1. Mai, der Internationale Kindertag.

3. Die Analyse des Charakters der feiertäglichen und festlichen Anlässe hat zwei Tatsachen hervorgehoben:

a) alle Anlässe haben einen familiären Charakter, sie beziehen sich entweder auf die Familie als Ganzes oder auf ihre einzelnen Angehörigen (Nikolaustag, Geburtstag, Namenstag, Internationaler Frauentag, Weihnachten).

b) die im untersuchten Milieu allgemein verbreiteten festlichen Anlässe sind direkt oder indirekt mit einem Beschenken verbunden. Sie ersetzen in der gegenwärtigen städtischen Umwelt die formale, für das städtische Milieu zu umständliche und noch nicht völlig ausgearbeitete Komponente, durch die sich die Bräuche im traditionellen Dorfmilieu auszeichneten. Die traditionelle Symbolik der Bräuche wird in der Stadt durch die vereinfachte und

leichtverständliche Symbolik des Beschenkens ersetzt. Dadurch läßt sich die auf unerwartete Weise zunehmende Bedeutung des Nikolaustages, der Geburts- und Namenstagsfeier, des Internationalen Frauentages und des Internationalen Kindertages erklären.

Im zweiten Teil ihres Beitrags richteten die Autoren ihre Aufmerksamkeit auf das Vorkommen und die Frequenz der Bräuche, die die Geburt und die Hochzeit begleiten. Markantere Unterschiede äußerten sich zwischen den Eheschließungen in Bratislava, den Hochzeiten in anderen Städten und in den Dörfern. Sie unterscheiden sich voneinander durch die Frequenz und durch die Auswahl der Brauchtumselemente. In der städtischen Umwelt sind Elemente, in denen das Wort über die Handlung überwiegt, seltener und die Aktivität des Einzelmenschen äußert sich ausgeprägter. Zu den häufigsten Bräuchen bei der Hochzeit gehört das Verlesen der Glückwunschtelegramme, der Abschied des Bräutigams und der Braut von ihren Eltern und der Brauttanz. Ähnlich wie bei den festlichen Anlässen des Jahresbrauchtums kommt auch hier eine markante Orientierung auf die Familie zum Ausdruck. Diesem Wesenszug begegnen wir auch bei der Auswahl der geladenen Hochzeitsgäste, bei der Wahl der Trauzeugen und beim Beschenken der Neuvermählten.

Eine eingehendere Erforschung der Mechanismen in der Entwicklung der festlichen Anlässe und ihres funktionellen Spektrums im Leben der Stadtbewohner wird das Ziel weiterer Untersuchungen sein.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 33, 1985, číslo 1

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botik, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1985

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии наук

Год издания 33, 1985, № 1

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOVAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 33, 1985, Nr. 1. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 33, 1985, No. 1

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 33, 1985, No. 1

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

INDEX 19616

